100 TEMEL ESER

TÜRK SAZ ŞAİRLERİ ANTOLOJİSİ

HAZIRLAYAN: NİHAL YILDIRIM

ETKİLEŞİM

türk saz şairleri antolojisi

hazırlayan:
NİHAL YILDIRIM

türk saz şairleri antolojisi

hazırlayan:
NİHAL YILDIRIM

Yayın Yönetmeni: Ekrem Altıntepe

Klasikler Dizisi
Proje Danışmanları: Prof. Dr. Mahmut Kaplan
Prof. Dr. Mehmet Kara

Editör: Cihan Dinar
Tashih: Mehmet Beydemir
İç Tasarım: Said Demirtaş
Kapak Tasarımı: Nesil Grafik
ISBN: 978-605-162-370-2
Yayıncı Sertifika No: 12403
Matbaa Sertifika No: 12027
Baskı Tarihi: Aralık 2014
Baskı Cilt: Pasifik Ofset Ltd. Şti.
Cihangir Mah. Güvercin Cad.
No:3/1 Baha İş Merkezi A Blok
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: (0212) 412 17 00

ETKİLEŞİM

Sanayi Cad., Bilge Sk., No: 2 Yenibosna
34196 Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 551 32 25
Faks: (0212) 551 26 59
www.etkilesimyayinlari.com
bilgi@etkilesimyayinlari.com

© Bu kitabın Türkiye'de yayın hakları **Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.** adına **Etkileşim Yayınları**'na aittir.
İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

türk saz şairleri antolojisi

hazırlayan:
NİHAL YILDIRIM

ETKİLEŞİM

İçindekiler

Giriş.....7

Birinci Bölüm:
XIII. Yüzyıl

XIII. Yüzyıl Saz Şairleri Hakkında Kısa Bilgi.....21
Yunus Emre.....24

İkinci Bölüm:
XIV. Yüzyıl

XIV. Yüzyıl Saz Şairleri Hakkında Kısa Bilgi.....31
Baykan (Bıkan).....33

Üçüncü Bölüm:
XV. Yüzyıl

XV. Yüzyıl Saz Şairleri Hakkında Kısa Bilgi.....41

Dördüncü Bölüm:
XVI. Yüzyıl

XVI. Yüzyıl Saz Şairleri Hakkında Kısa Bilgi 49
Öksüz Dede/Öksüz Âşık 53
Hayâlî 57

Beşinci Bölüm:
XVII. Yüzyıl

XVII. Yüzyıl Saz Şairleri Hakkında Kısa Bilgi 63
Âşık Ömer/Adlî 66
Gevheri 77

Altıncı Bölüm:
XVIII. Yüzyıl

XVIII. Yüzyıl Saz Şairleri Hakkında Kısa Bilgi 87
Kabasakal Mehmed 92
Âşık Abdî/Abdî 96

Yedinci Bölüm:
XIX. Yüzyıl

XIX. Yüzyıl Saz Şairleri Hakkında Kısa Bilgi 103
Erzurumlu Emrah 108
Dertli 112

Sekizinci Bölüm:
XX. Yüzyıl

XX. Yüzyıl Saz Şairleri Hakkında Kısa Bilgi 119
Âşık Veysel Şatıroğlu 125
Şerif Cırık/Âşık Mahzunî Şerif 130

Bibliyografya 135
İndeks 141

Giriş

TÜRK TOPLUMUNUN EDEBİYATLA olan bağı oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Yazılı kaynaklar ışığında varılan bu sonuç tüm araştırmacılar tarafından kabul edilmiş ve ilk yazılı kaynağın tarihi VIII. yüzyıl olarak kabul edilmiştir. Türkler, İslâmiyet'i kabul edene kadar farklı alfabelerle birlikte çeşitli diller kullanmışlar daha sonra ise Arap ve Fars alfabesini benimsemişlerdir. Osmanlı dönemine gelindiğinde ise yine Arap alfabesini kullanmış, dil olarak Osmanlıcayı kabul etmişlerdir. Bu dönemde özellikle saray çevresinde ve üst zümrede Fars edebiyatına ilgi duyulmuştur. Okuryazarlığın neredeyse hiç olmadığı halk tabakası ise kendilerine uygun olan ve her birine hitap eden halk edebiyatını yani o dönemki sözlü edebiyatı benimsemişlerdir. Uzun bir süre devam eden bu edebiyat türü zamanla yazıya dökülmüş ve kalıcılığını sağlamanın yanı sıra edebiyatımızda bir alan olarak kesin çizgileriyle belirmiştir. Halk edebiyatı gelişen ve değişen dönemlere bağlı olarak

kendi içinde farklı kollara ayrılmış, yine halk tarafından en çok benimsenen türlerinden biri de âşık edebiyatı yani Saz Şiiri[1] olmuştur.

Saz şairi, halk içinde yetişen, saz ve benzeri eşliğinde irticalen şiir söyleyen, halka hikâyeler anlatan, anlatımında ezgiye önem veren, sözlü şiir geleneğine bağlı kalan halk şairlerine denir. Saz şairleri bu isim dışında başlangıçta ozan, aşug, âşık, çöğür şairi, halk şairi gibi isimlerle de anılmışlardır. Ancak günümüzde saz şiirini icra eden bu sanatçılara yalnızca âşık ya da saz şairi denmektedir. Bunun sebebi diğer terimlerin saz şiiri geleneğinin özelliklerini tam anlamıyla karşılayamamasıdır. Yapı bakımından birbirinden ayrı olan bu terimler, anlam bakımından birbirine karıştırılmamalıdır.

"Halkımız Orta Asya bozkır kültürünü yaşarken dinî ayinlerin yöneticisi olan Âşık tipinin prototipi konumundaki *Kam* ve *Şamanlar* yeri geldiğinde doğadan topladıkları otlarla ilaç yapıp hekimlik görevini sürdüren, yeri geldiğinde şölenleri ve dinî ayinleri yöneten, beyin en yakınındaki kişi iken zamanla toplumsal statülerin farklılaşması, iş bölümünün gelişmesi gibi etmenlerle 'Şaman'ın özellikle din adamlığı görevini üstlenmesi ve şairlik mesleğini ikinci planda tutması sonucu *ozan* tipi ortaya çıkmıştır. Şiiri müzikle birlikte sunan ozan, elinde kopuzu ile gezici bir tiptir ve dinî bir görevi yoktur. Ozanın bütün Türk topluluklarında önemli ve saygın bir yeri vardır. Tarih içinde Türk şiirinin varlığı bugün âşık dediğimiz ozanlarla korunmuştur. Ozanın elindeki kopuz Anadolu'ya gelindiğinde saza dönüşmüştür. Anadolu'da teli tanıyan ozan, kopuzunun bağırsak derisi ya da at kılından oluşan telini çıkarıp madeni tel takmış, madeni telin uzunluğundan yararlanarak kopu-

[1] Saz Şiiri, aynı zamanda âşık edebiyatı olarak da adlandırılır. Ayrıca âşık ile saz şairi aynı anlamda kullanılır.

zunun sapını uzatıp teknesini büyütüp telin sızlamasından çıkan sese bağlı olarak da elindeki yeni oluşturduğu alete saz demiştir."[2]

Türklerin şiiri ilk olarak Şamanlık geleneğinin bir gerekçesi hâlinde dinî törenlerde ortaya çıkmış, daha sonra da din dışı konularda da gelişimini sürdürmüştür. Sözlü olarak ortaya çıkan ilk mahsullere Orta Asya'da "yır" sözcüğü ile önce Orhun Yazıtları'nda daha sonra da Divânü Lügâti't-Türk'te rastlanmıştır. Türk halkının dinî ve din dışı bütün törenlerinde müzik ve şiirin yer alması şiirin daha o dönemlerde sosyal hayat içindeki öneminin bir göstergesidir. Türklerin Müslümanlığı kabulünden sonra adapte oldukları bu yeni kültür onların; inanışları, yaşamları, gelenekleri üzerinde oldukça farklı değişikliklerin oluşmasına sebep olmuştur. Bu gibi değişimler sanatta da kendini göstermiştir. İslâm'ın getirdiği yeni kültürel olgular ve içinde var olan Klasik edebiyat anlayışının yanı sıra Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri Orta Asya Türk Şiiri bu yeni ulusun Anadolu'ya yerleşmeleriyle Klasik edebiyata paralel olarak varlığını sürdürmüştür, ancak yüksek zümreye hitap eden Klasik Dönem Edebiyatı yazıya geçirilirken, halk içinde varlığını sürdüren Türk saz şiiri sözlü olarak devamlılığını sağlamıştır. Divan edebiyatı şairleri tarafından aşağı seviyede görülen bu edebiyat kolundan eserlerde bahsedilmediği ve yazıya aktarılmadığı için kesin hatlarıyla ancak XV. yüzyıldan sonra edebiyatımızda bir tür olarak karşımıza çıkar. Kısacası; kesin hatlarıyla XV. yüzyılda oluşmaya başlayan âşık edebiyatı asıl gelişimine XVI. yüzyıl itibarıyla başlar. İslâmiyet'in kabulünden önce çalgıcılar olarak anılan saz şairleri, zamanla ozanların yerini alır ve İslâm'ın kabulünden sonra "saz şairi/âşık" olarak tanınırlar.

[2] "Türk Şiirinin Doğuşu ve Gelişim Evreleri," s. 3.

"Âşık edebiyatı, bu konuda araştırma yapan bilim adamları tarafından sihir, büyü, hekimlik, saz şairliği gibi görev ve beceriler üzerinde meslekleşen eski kamlık, bahşılık, ozanlık geleneğinin Türklerin İslâmiyet'i kabulünden sonra aldığı yeni biçimin adı olarak tanılana gelmiştir. Âşık edebiyatının kökeni üzerine Türkiye ve Azerbaycan'da yapılan çalışmalar, bu düşünceyi ortaya koymaktadırlar: Köprülü 1986, Boratav 1983, Elçin 1998, Günay 1998, Namazov 1984, Hekimov 1983, Sakaoğlu 1993, Kasımlı 1996...

Bu tanımlama çerçevesinde yapılan araştırma ve incelemeler, bütün Türk boy ve topluluklarında görülen ve 'şaman,' 'akın,' 'bahşı,' 'cırav,' 'şeşen,' 'oyun,' 'ozan' gibi farklı adlar taşıyan, ancak köken olarak kamlık geleneğine dayanan ve bu geleneğin yüzyıllar içinde çeşitli coğrafi, kültürel farklarla çiçeklenmesiyle yeni biçimler alarak günümüze ulaştığı söylemektedir. Son yıllarda Türkiye'de, Türk dünyası üzerine yoğunlaşan çalışmalar, Türkiye ve Azerbaycan sahalarında "âşık" olarak adlandırılan halk şiiri temsilcilerinin benzerlerinin Türk dünyasında etkin olarak günümüzde de varlığını sürdürdüğünü göstermiştir. Yukarıda adı geçen araştırıcılar başta olmak üzere, bu alanda çalışanların ulaştığı ortak görüş, Türk topluluklarının hangi coğrafyada, hangi kültür dairesinde veya hangi devlet idaresinde olursa olsun, içlerinden çıkan halk sanatçılarının yarattığı veya naklettiği, kimi durumlarda bir enstrüman kullanarak, kimi zamanlarda da sadece ezgili şiirler söyleyerek, güçleri ve etkileri oranında öncelikle bir şiir okulu, sonra da bir hikâye anlatma geleneği oluşturduklarıdır."[3]

İslâmiyet'in kabulünden XVI. yüzyıla kadar olan devre, geniş halk kitleleri açısından bir geçiş devresi olmuştur. Bu devrede, eski kültürün devamcısı olan "ozan," gerek

[3] M. Öcal Oğuz, "Ozan Baksıdan Âşık'a Dönüşüm."

Azerbaycan'da gerekse Anadolu'da aynı çizgiyi takip ederek yavaş yavaş yerini âşık'a bırakmıştır. Bu geçiş döneminde bu halk şairleri için, 'ozan,' 'dede,' 'ağsakkal,' 'varsag,' 'yanşag,' 'varsağı-gû' gibi çeşitli adlar kullanılmış, ayrıca XIII. yüzyıldan itibaren dinî ve tasavvufi şiirler yazan aydın şairler arasında tamamen farklı bir anlamda "âşık" kelimesi de kullanılmaya başlanmıştır. Dinî ve tasavvufi şiirler söyleyen bu şairlerin ve günden güne bu sahada kökleşen İslâmî kültürün tesirinde kalan halk şairleri, "âşık" terimini kendilerine de yakıştırır olmuşlardır.[4]

Öcal Oğuz'a göre; "XVI. yüzyıla gelinceye kadar âşık edebiyatının güçlü isimlerine tesadüf edememizin asıl sebebi, bu edebiyatın vesikalarının yazıya geçirilememesinden ziyade, İslâmî kültür çevresindeki teşekkülünü tamamlamamış olmasında aranmalıdır. Kaldı ki XVI. yüzyıl, âşıklık geleneğinin İslâmî kültür çevresinde teşekkülünü tamamladığı bir yüzyıl da değildir; şehir çevresinde yetişen birkaç sima hariç tutulursa, bu yüzyılın âşıklarının yüzü daha çok 'ozanlık geleneği'ne dönüktür. Ancak bu geçiş yüzyılından sonra âşıklar, kendilerine İslâmî kültür çevresinde sağlam bir yer bulabilmişlerdir. Kompleks rüya motifindeki İslâmileşme, "âşık" terimi ile yetinmeyip bunun yanına bir de 'Hak âşığı' terimini getirme ve benzeri gibi sonraki yüzyıllarda da bu yer arayışının devam ettiğini gösteren deliller olarak görülebilir."[5]

Yapılan araştırmalar sonucunda Türklerin Anadolu'ya gelişinden sonra varlığını gösteren "saz şiiri geleneği" halk edebiyatının bir kolu olarak İslâmiyet öncesi döneme kadar uzandığı görülmektedir. Bu dönemde halkın sözlü şiir söyleme gereksinimini karşılayan ozan, XVI. yüzyıldan sonra artık Türk saz şiirinin var olmaya başlamasıyla yeri-

[4] M. Öcal Oğuz, 1995, 424.

[5] Oğuz ve diğerleri, 2007, s. 236; Oğuz, 1995, ss. 424-425.

ni âşığa, kopuzunu da saza emanet etmiştir.

Âşıkların XVI. yüzyılda varoluşu ve üslup meydana getirme evresini inceleyen Erman Artun "Âşık Tarzı Türk Halk Edebiyatında Üslup" adlı makalesinde bu oluşumdan şu şekilde bahseder:

> "Bir âşığın üslûp özelliklerinin belirlenmesi, âşığın biyografisi, bağlı bulunduğu âşıklık geleneği, içinde bulunduğu şiir çevresi, yaşadığı ortamı göz ardı edilmeden karakteristik özelliklerinin aranmasıdır. Âşığın dili, âşık tarzı edebiyatın millî, yerli kaynaklarının belirgin göstergesidir. Âşık tarzı şiir geleneğinin kendine özgü kavramlarını karşılayan bir motifler, mecazlar semboller, remizler vb. gibi özel ve dolaylı anlatım dili vardır. Âşığın anlatım biçimi, kelime seçimi, söz dizimi ve anlatım yollarıyla ortaya çıkar. Şiirde öz ve biçim bir bütün oluşturur. Âşığın düşünce dünyası, aldığı eğitim, içinde bulunduğu sanat ve kültür ortamı, âşığın dilini ve anlatım biçimini belirler. Ayrıca âşıklar, işledikleri konulara göre anlatım biçimi belirlerler. Kahramanlık şiirlerinde epik-lirik, güzellemelerinde lirik anlatım kullanırlar. Yine de onları diğerlerinden farklı kılan kelime seçiminden, söz dizimine, söz sanatlarından, ahenk öğelerine kadar uzanır, âşık, kendine özgü bir dil dünyası olan söyleyicidir. Bu söylemede dil, anlatımı etkili kılan niteliktir.
>
> On altıncı yüzyılda Alevî ve Bektaşî tarikatlarına yapılan baskı, dini pratiklerin gizli yapılmasına neden oldu. İslâmî kültür etkisiyle Türk kültürü yeni yurt edindiği Anadolu coğrafyasında yeni bir kültürel kimlik kazanınca millî öze bağlı, epik şiirler yazan ozanın yerini İslâmî öze bağlı lirik şiirler yazan âşık aldı. İslâmiyet öncesi kültüre ait bazı pratiklerin İslâmî renge bürünerek tarikatlara taşındığını görüyoruz. En kuvvetli etkiyi de Bektaşî edebiyatında hissediyoruz. Âşık tarzı Türk edebiyatı bir yönüyle İslâmiyet öncesi Türk şiirine diğer yönüyle Bektaşî şiirine dayanmaktadır. Anadolu'da oluşan yeni kültürel kimlik, halk şiirinde sanatçı tipini doğurmuştur. Epik şiir göçebe kültürünün Âşık şiiri de Anadolu yerleşik dü-

zeninin ürünüdür. Epik şiir kaybolurken, lirik şiir ortaya çıkmıştır. Geleneğin süreklilik kazandığı yıllarda sanatçı adının âşık, hak âşığı, şair gibi adlarla ayrılması; Divan, tekke ve Âşık tarzı edebiyat sanatçılarının ortak kültür kaynağından beslenmelerine rağmen, farklı şiir çevrelerine mensup olmaları, farklı kitlelere seslenmeleri nedeniyle yollarının ayrıldığının önemli bir göstergesidir. Âşığın olağanüstü güçlerle donatılması, onu sanata hazırlayan dolu içme törenlerinin yapısı, bizi şaman kültürünün pratiklerine kadar götürür."[6]

Saz şiiri yaşanılan her dönemde Türk halkının sosyal ve kültürel yaşamının bir aynası olmuş, bütün duygular en açık şekilde yalın bir dille söylenmiştir. Çok sayıda sosyal mesaj içeren bu şiirler aynı zamanda tarihî olayları içinde barındırması bakımından manevi bir belge niteliği taşır. Saz şairlerinin bu mesleği seçmelerinde birden fazla sebep sayılabilir. Örneğin bunların başında gördükleri rüya ve bâde motifi gelebilir. Yine halk içinde önemsenen bu şairlerin etkisinde kalmaları, saza merak duyma, yetenek, bir ustanın yakınında büyümek ve benzeri gerekçeler sıralanabilir.

Âşıklık geleneğinin oluşumunda belli kurallar vardır. Bunlardan ilki bâde içmektir. Bu âşıklar rüyalarında bir pirin elinden bâde içerler ve bunun sonucunda âşıklık mertebesine yükselirler. Bu bir bakıma dünyevî özelliklerden ulvî özelliklere geçme koşuludur. Bâdeyi içen âşık daha sonra çıraklık dönemine girer. Çıraklık belli kuralların aşılması için geçen bir süreçtir ki bu zaman zarfı içinde âşık fasıllara katılır, diyar diyar gezer. En sonunda ustası tarafında bir mahlas verildiğinde âşık olma vasfına erişir. (Mahlas alma pirin vermesinden başka görülen rüyadan bir çıkarımla ya da âşığın kendi seçimiyle de gerçekleşe-

[6] Artun, 1995, ss. 5-9.

bilir.) Âşık geçirdiği bu eğitim sürecinde bilmediklerini öğrenir, yeni şeyler görür kısacası kendini ve kültürünü geliştirir. Özellikle köylerde yaşayan âşıklar, bu gezintiler sırasında bilgi dağarcıklarını geliştirirler. Çünkü köy hayatı içinde yetişen bir âşıkla, şehir hayatı içinde yetişen âşık arasında kültürel bir fark olur. Köy yerinde yetişen âşıklar genellikle aruz vezni kullanmayı bilmez daha çok hece vezni ile şiirler söylerler. Onlar okuma yazma bilmemelerine rağmen kendilerini divan türünde yazan şairlerden üstün görürler.

"Kalem Şuarası" diye adlandırılan âşıklar da vardır. Bunlar daha çok kendilerini yetiştirmiş, medrese eğitimi almış, divan edebiyatı nazım şekillerini bilen, çoğunlukla saz çalmayan, hece türü ile şiir yazan âşıklardır ki bunlar genellikle XIX. yüzyılda karşımıza çıkarlar. Bu tür âşıklar şiirlerini "cönk" adlı defterlere kaydederler. Boratav'a göre; âşıkların sanatlarını icra ettikleri en iyi ortamlar köylük yerlerdir. Klasik edebiyatın az etkilediği küçük kentler, göçebe ya da yarı göçebe toplulukların oldukları yerlerde sanatlarını daha verimli bir şekilde dinleyiciye aktarmışlardır.

Âşıklar eserlerini sözlü ortamda, yazılı ortamda ve elektronik ortamda üretmişlerdir. Sözlü ortam alanları genellikle kahvehaneler ve âşık fasıllarıdır. Özellikle âşık fasıllarında; manzum söyleme, hikâye anlatma, karşılaşma, aşkı ile muamma ve kapanış tarzını kullanmışlardır. Yazılı ortam alanları ise şairlerin şiirlerini cönklere ve mecmualara kayıt etmesiyle oluşur. Elektronik ortam ancak XIX. yüzyıldan sonra teknolojik ilerlemenin sayesinde kullandıkları alan olarak karşımıza çıkar.

Âşık edebiyatı Anadolu, Rumeli ve Azerbaycan ve İran'da gelişen bir edebiyattır. Bu edebiyatın genel özelliklerinin başında geniş halk kitlelerine ulaşmak ve onların

duygu, düşünce, dert, ümit ve benzeri hislerine karşılık vermek gelir. Kendisini özümseyen ve benimseyen her türlü insana ayırt etmeksizin ulaşmak en büyük gayesidir. Bu nedenle ağırlıklı olarak hece veznini kullanmışlar ancak klasik edebiyatın da etkisiyle özellikle XVII. yüzyıldan itibaren aruz vezninde eserler vermişlerdir. Şiirlerinde dörtlüklere ağırlık veren âşıklar, yine bentler hâlinde de şiirler söylemişler, ikili söyleyişi de zamanla benimsemişlerdir. Halk deyişleri ve atasözlerini şiirlerinde sıklıkla kullanan bu şairler söylenenin halk zümresi tarafından anlaşılmasını sağlamışlardır. Saz şairi olarak adlandırılmalarına rağmen âşıklardan bazıları saz çalmadan şiirler söylemişlerdir. Fakat hemen hepsi şiirin sonunda mahlas kullanmış, şiirlerini doğaçlama tekniğiyle söylemişlerdir. Şiirin yanı sıra pirlerinden, ustalarından gezip gördükleri yerlerden, kendilerinden önceki ya da çağdaşı olan şairlerden duydukları halk hikâyelerini de icra etmişlerdir. Bunun sebebi ise halkı eğlendirirken bilgilendirmektir. Yine halkın dikkatini çekmek, onları etraflarında toplamak ve geçim kaynağı olan bahşişi elde etmek için âşıkların karşılıklı atışma yapmaları da âşıklık geleneğinin önemli özellikleri ve icraatları arasında yer alır.

Saz şiirlerinde genel olarak ele alınan temalar arasında; aşk, ayrılık, hasret, sevgi, özlem, kahramanlık vardır. Özellikle aşk teması gerçek olandan ilahi olana ulaşma amacıyla kullanılır. Boratav'a göre âşık şiiri türü ikiye ayrılır: bunlar; anlatı türü ve şiir türüdür. Anlatı türü, daha çok kahramanlık konusundan doğan ve uzun nesirler şeklinde söylenen hikâyelerdir. Âşıklar genel olarak şiir türünü tercih ederler. Şiirlerini genelde destan, güzelleme, taşlama, koçaklama, ağıt, muamma ve benzeri türler biçiminde inşa ederler.

18. yüzyılda çok fazla şair yetiştiği hâlde gelenek sür-

mekle beraber güçlü âşıklar karşımıza çıkmaz. Bir önceki asırda Klasik edebiyata duyulan ilgi bu yüzyılda da etkisini sürdürür. Hatta bu yüzyılda bazı âşıklar divanlar oluşturmaya başlar. Hikâye etme ve destan özellikleri âşıkların sazında yeni içeriklerle söylenmeye başlar. Bu ve benzeri yenilikler XVIII. yüzyılda artık âşık edebiyatının belli bir çizgiye ulaştığını ve kendilerinden sonraki dönemlerde yetişen âşıklara yeni bir yol çizdiklerini gösterir.

XIX. ve XX. yüzyıl her anlamda âşık edebiyatı açısından olumlu gelişmelere zemin hazırlar. Âşıklar artık resmî kurumlar tarafından destek alır, gelişen teknoloji ve ulaşım imkânları sayesinde gezip dolaşma özellikleri çok daha rahat bir şekilde gerçekleşir. Fakat gelişen ülke şartları ve popüler müzik sektöründeki ilerleme bir yandan da bu eski geleneğin çöküşüne zemin hazırlar. Buna karşın teknolojik ilerlemeye ayak uyduran âşıklar ise ülkenin dört bir yanında tanınma imkânı bulurlar. Eski geleneklerden tarz olarak uzaklaşan âşıkların yanı sıra geleneğin özüne bağlı kalan âşıklarımız günümüzde de hâlâ Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yaşamlarına devam etmektedir.

Türk şiiri, Cumhuriyet'in gelmesiyle birlikte büyük bir değişim yaşamış, özellikle 40'lı yıllardan sonra içerik ve biçim bakımından önemli farklılıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Artık bu yıllarda hece vezni yeni Türk şiiri tarafından itibar görmeye başlamıştır. Âşıklık ve ozanlık geleneğinin vazgeçilmez özelliklerinden olan hece, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde usta-çırak ilişkisi dâhilinde eserler veren âşıklar tarafından istikrarlı bir şekilde sürdürülür. Özellikle Alevi inancının yoğun bir şekilde yaşandığı yerleşimlerde gelenek özüne bağlı bir şekilde yaşatılmaya devam etmiştir. Cumhuriyet dönemiyle gerçekleşen hızlı kültür değişimi, köylerden kente göç, köy insanının kentte yaşadığı sıkıntılar ve benzeri âşıkların temalarına zenginlik

kazandırır. Şairler artık bu yeni yaşam şekillerinin ve eski geleneksel özelliklerinin senteziyle oluşan eserler kaleme almaya başlarlar.

"Âşık edebiyatının tarihsel seyrini ve her çağın dikkat çeken yanını şöyle özetlemek mümkündür: XV. yüzyıl, bir hazırlık dönemidir. Âşık tarzının başlangıç çağı olan XVI. yüzyılda ilk örneklerin ortaya konulduğu görülür. Gelişme ve olgunlaşmanın gerçekleştiği XVII. yüzyıldan sonra arayış ve asıl âşık tarzından uzaklaşmanın sonucu olarak güçlü temsilcilerin yetişmediği XVIII. yüzyıl gelir. Yeniden canlanma ve toparlanmanın yaşandığı XIX. yüzyılı teknolojik etkisiyle geleneğin elektronik ortama kaydığı XX. yüzyıl takip eder."[7]

Âşık edebiyatının tarihsel gelişiminin içeriği ve yüzyıllar hakkında ayrıntılı bilgi kitabın ilerleyen bölümlerinde verilmiştir.

NİHAL YILDIRIM
Haziran, 2014

[7] Oğuz ve diğerleri, 2007, ss. 252-253.

Birinci Bölüm

XIII. Yüzyıl

XIII. yüzyıl saz şairleri hakkında kısa bilgi

XIII. YÜZYIL EDEBİYATINA bakıldığında bu dönemde daha çok Klasik edebiyat adıyla anılan divan edebiyatı ürünlerinin öne çıktığını görürüz. İslâmiyet'in kabulünden sonra edebiyatımıza giren Arap ve Fars edebiyatının etkisiyle şiir anlayışı farklı bir boyut kazanmıştır. Fakat daha çok üst zümreye hitap eden bu türde eserler halkın kendine has edebî ürünler meydana getirmesine sebep olmuştur. İşte tam da bu dönemde halk geleneğine bağlı olan sözlü anlatı türünde eserlerle kendi ihtiyaçlarını karşılaşmıştır. Âşıklar bu dönemde öne çıkarak halkın duygularını dile getiren eserler vermeye başlamıştır. Bu nedenle âşıklar halk tarafından sevilmiş, yüzyıllar boyunca halkın kültürel miraslarını aktarmada önemli rol oynamışlardır.

"Bu yüzyılda, Tasavvufi Türk Halk Edebiyatı alanını temsil edenlerin başında Yunus Emre gelmektedir. Duru dili ile açık söyleyişiyle geniş kitleleri etkileyen Yunus Emre, günümüzde de aynı sevgiyle yaşamaktadır. O, As-

ya Türk coğrafyasının açık izlerini taşıyan söyleyişleriyle âdeta âşıkların aynı dönemde Anadolu'da da var olduğunun göstergesi gibidir. Bu yüzyılın âşıkları hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz, ancak 1201-1300 yılları arasında Anadolu toprakları, Türklerin de üzerinde yaşadığı bir coğrafya olmuştu. Bu yüzden, Asya Türk coğrafyasından gelen ozan ve baksıların eserler ortaya koyduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz."[8]

"13. asırda, Anadolu'da siyasi ve iktisadî buhranların hazırladığı; dinî-tasavvufi fikirlerden gıdâsını alan bir zemin üzerinde Mevlâna ve Yunus Emre gibi iki büyük şahsiyet yetişti. Klasik İslâm kültürüne bağlı bu şahsiyetlerden birincisi Farsça söylediği veya yazdığı şiirleri ve fikrî eserleri ile daha ziyade okumuş çevrelerde; ikincisi ise Türk dili ile söylediği veya yazdığı, aynı zamanda bir kısmı millî vezin ve şekillere bağlı manzumeler ile geniş halk kütleleri üzerinde büyük tesir yaptı."[9]

Kuruluş döneminden başlayarak Osmanlı'da gelişimini sürdüren askerî ve siyasi merkezlerde, kervan yolları güzergâhında kurulan kasabalar ve buralarda kurulan yeni yaşamlarıyla birlikte kurulan medreseler gibi kültürel alandaki kurumlar, askerî alanda bir hareketliliğe yol açmış, bu ve bunun gibi kültürel kurumlardan askerler de etkilenmişlerdir. Dolayısıyla bu atmosfer içinde yetişen fakat okuma yazma bilmeyen halk duygularını ifade edebilmek için sözlü gelenekten yararlanır. İşte tam da bu dönemde halkın hislerini, duyuşunu, gereksinimini şiirlerinde dile getiren en önemli isimlerden biri Yunus Emre olur. Yalnızca bir âşık olarak hitap edemeyeceğimiz Yunus Emre o dönemde tasavvufi ilahiler ve şiirler söylemiş, daha sonra din dışı konulara ağırlık veren âşık tarzı edebiyat şairleri Yu-

[8] Alptekin, Sakaoğlu, 2008, s. 17.

[9] Elçin, 2005, s. 8.

nus Emre'den feyz almış, içerik bakımından farklı da olsa onun tarzında şiir söylemekten uzak duramamışlardır. Bu nedenle edebiyatımıza şiir örnekleriyle damgasını vuran bu büyük isim XIII. yüzyıl edebiyatı içinde ele alınmıştır.

> "Çeşitli tarikatların yaygınlık kazanması Yesevîlik, Alevilik, Bektaşilik, Mevlevîlik, Halvetîlik vb. tarikatların dini kurallarıyla yüklü mistik şiir, her tarikatın kendi özellikleriyle söylenmeye başlayınca özde aynı olmakla beraber farklı yorumlar içinde Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal vb. saz ve söz ustası âşıklar yetişmiştir."[10]

M. Öcal Oğuz, "Ozan-Baksı'dan Âşık'a Dönüşüm" adlı makalesinde bu yüzyıllarda âşıklık geleneğinin kurulma aşamasını ve etkili olan isimleri şu şekilde izah eder:

> "Başta Yunus Emre olmak üzere özellikle XIII-XIV. Yüzyıllarda dinî-tasavvufî şiirler söyleyen/yazan şairler arasında, tasavvuf yoluna girmiş ve Tanrı'ya âşık olmuş olmanın simgesi olarak kullanılan "âşık" terimini halk şairleri kendilerine de yakıştırmışlar ve XVI. yüzyıldan itibaren yaygın olarak kullanmışlardır. Buradan hareketle, âşık teriminin kullanımının Türkler arasında İslam kurumlarının geniş halk kitleleri arasında yerleşmesinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Yurdanur Sakaoğlu'nun "İslamiyetin Kabulünden Sonraki İlk Halk Şiirleri" (1984) adlı makalesinde yer alan şiirler (1984), XVI. yüzyılı hazırlayan ilk örnekler olarak incelendiğinde, bu şiirlerin hece vezninin ve diğer âşıklık özelliklerinin günümüze kadar gelen biçimleri açısından son derece gelişmiş örnekler olduğu ve âşık edebiyatının hazırlık döneminin ele geçmeyen kaynaklardan izlenmesi durumunda birkaç yüzyılı içine aldığı görülecektir."

[10] "Türk Şiirinin Doğuşu ve Gelişim Evreleri," s. 4.

Yunus Emre

HAYATI

XIII. YÜZYILIN SONU XIV. yüzyılın başlarında yaşadığı tahmin edilen Yunus Emre'nin hayatına dair kesin bir bibliyografya bulunmamaktadır. Yapılan birçok araştırma ve eserlerinden çıkarılan sonuçlara göre doğduğu ve öldüğü yerler konusunda farklı sonuçlar elde edilmiştir:

> "Yunus Emre ile ilgili çalışma yapanların da onun doğduğu ve yaşadığı yer konusunda farklı görüşleri bulunmaktadır. Cahit Öztelli ve İbrahim Hakkı Konyalı Yunus Emre'nin Karamanlı olduğu, Fuad Köprülü ise Sivrihisar yöresinde veya Bolu'ya ait Sakarya suyu çevresindeki köylerden birinde yetiştiği, Abdülbaki Gölpınarlı ve Faruk Kadri Timurtaş ise şairin Sarıköy'de yaşadığı ve orada vefat ettiği görüşündedir. Şahabeddin Tekindağ'ın ileri sürdüğü dördüncü bir görüşe göre, Yunus'un Konya ile Kayseri arasındaki illerden birinde yaşamış olma ihtimali vardır. Biz de, eldeki verilerin ve menkıbelerin ışığında Yunus'un Aksaray ve Kırşehir illerine yakın bir yer-

> den olduğu kanaatindeyiz. Çünkü Hacı Bektaş-i Veli'nin bulunduğu Suluca Karahöyük ve Tapduk Emre'nin yattığı yer buralardadır. Yunus'u da bu yerlerde aramak gerekir. Ayrıca Türkçenin o devirde Yunus hayatta iken yazılan büyük eserleri olan *Mantıku't-Tayr ve Garib-nâme* de bu bölgede yazılmış eserlerdir."[11]

Yine Adnan Erzi'nin İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bulduğu eski bir mecmuadaki "Vefat-ı Yunus Emre, Sene 720, Müddet-i Ömr 82,"[12] şeklindeki kayıtla da desteklenince bu konuda müşterek bir kanaat oluşmuştur. Buna göre Yunus Emre'nin vefat tarihi h. 720'dir. Bu da M. 1320-1321'le eşleşir ve doğum tarihi de 1240-1241 olarak kabul edilir. Tüm bu araştırmaların neticesinde Fuad Köprülü, Yunus Emre'nin doğduğu yeri Sarıköy olarak belirler. Bundan sonraki çalışmaların çoğunda ise bu son tespit kullanılır.

Şiirlerini aruz ve hece vezni ile yazan Yunus Emre, çoğu zaman aruz vezninin mısra ortasından ikiye bölünebilen kalıplarını kullanarak beyitlere dörtlük şeklinde yazılabilme özelliği vermiş ve böylece şiirlerinde ahenk sağlamıştır. Aruzla yazdığı şiirlerinde bazı mısraların hece vezni ile yazıldığı görülür ki, bunlar Yunus Emre'nin halk şiirinin vezin ve ahengine aruzdan daha yakın olduğunu gösterir. Onun şiirlerinde başta aşk olmak üzere, âşık ve hâlleri, gönül, gönlün içinde bulunduğu durumlar, gönül yıkmama, dünya ve dünya hayatı, hayatın geçiciliği, insanlara iyi gözle bakma, nefis, nefis terbiyesi, toplumda aksayan yönlerin eleştirisi, tevazu, sabır, cömertlik, zamanı iyi değerlendirme, gerçek sevgili için çalışma ve yaşama, ölmeden önce dünyada hesap verme ve ölüm gibi pek çok konu yer almıştır. Şiirlerinde büyük bir yer tutan aşk, ona göre bir varlığa

[11] Yavuz ve diğerleri, 2013, s. 17.

[12] Yavuz ve diğerleri, 2013, s. 19.

sevgi duymaktır. Yunus'un aşkı; ilâhî aşk, yani Allah aşkıdır. Şiirlerinde Peygamber aşkı ve dostluğunu da dile getiren Yunus Emre, gazel tarzında na't türünün de edebiyatımızdaki ilk temsilcisidir. Türkçeyi gönül dili hâline getiren şair, tasavvufu en ince şekilde anlatarak milletinin hislerine tercüman olmuştur.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER:

57[13]

1 'Ârifler ortasında sofîlik satmayalar
İhlâsıla bu 'ışka riyâyı katmayalar

2 Ya bildügüni eyit ya bir bilürden işit
Teslîmlik ucını tut sözi uzatmayalar

3 Kur'ân kelâmum didi gönüle evüm didi
Gönül ev ıssın bilmez âdemden tutmayalar

4 Gönül sındı buludı hem Hakk'a yakınıdı
Yine dikerem diyü bütüni yırtmayalar

5 Mumlu baldur şerî'at tortusuz yagdur tarîkat
Dost içün balı yaga pes niçün katmayalar

6 'Ârif cân virür tuymaz yalancı mâla kıymaz
Yalanıla gerçegi berâber tutmayalar

7 Kıymetin tuyarısan neye deger iş bu dem
Erenlerün ma'nîsin almaza satmayalar

[13] Tatcı, Divân-ı Yûnus Emre, no: 57, s. 47.

8 Miskîn Âdem yanıldı Uçmak'da bugday yidi
İşi Hak'dan bilenler şeytândan tutmayalar

9 Şîrîn hulklar eylegil tatlu sözler söylegil
Sohbetlerde Yûnus'ı hergiz unutmayalar[14]

[14] Riyâ: İki yüzlülük etmek.
Eyit: Söyle.
Issın: Sahip.
Sındı: Kırılmak.
Pes: O zaman.
Tuymaz: Duymaz.
Uçmak: Cennet.
Bugday: Kur'an-ı Kerim'de yer alan bir ağaç.
hulklar: Huy
hergiz: Sakın.
Olagan: Olan.
Neydügin: Nedir.
gülegen: Gülen.
Eyü: İyi.
Gelegen: Gelen.
Kalagan: Kalan.
Talsa: Dalsa.
Gevher: 1. Elmas, cevher, mücevher. İnci. 2. Hakikat
Bulagan: Bulan.
Lâ-mekân: Mekansız.
Urur: Vurur.
Dîdar: Açık, açıkça.
Göregen: Gören.
Olagan: Olan.

96[15]

1 Dervîş olan kişiler deli olagan olur
'Işk neydügin bilmeyen ana gülegen olur

2 Gülme sakın sen ana eyü degildür sana
Kişi neyi gülerse başa gelegen olur

3 Âh bu 'ışkun eseri her kime ugrarısa
Derdine sabretmeyen yolda kalagan olur

4 Bir kişi 'âşık olsa 'ışk deryâsına talsa
O deryânun içinde gevher bulagan olur

5 'Âşık lâ-mekân olur dünyâ terkini urur
Dünyâ terkin uranlar dîdâr göregen olur

6 Dervîş Yûnus sen dahı incitme dervîşleri
Dervîşlerün du'âsı kabûl olagan olur

[15] Tatcı, Divân-ı Yûnus Emre, no: 96, s.77.

İkinci Bölüm

XIV. Yüzyıl

XIV. yüzyıl saz şairleri hakkında kısa bilgi

XIV. YÜZYILA GELİNDİĞİNDE yine edebiyat sahasında klasik edebiyatın hüküm sürdüğünü görürüz. Bir önceki bölümde ele aldığımız Yunus Emre'nin etkisi bu yüzyılda da devam eder. Daha önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de isimleri az çok bilinen fakat yazılı belgelerle ispat edilemediği için üzerlerinde çalışılamayan âşıklar vardır. Bu nedenle yine bu dönemde yazıya geçirilmiş ve varlıkları ispat edilmiş Klasik şiir şairleri karşımıza çıkar. XIV. yüzyıl Klasik şiir alanının ilerleme gösterdiği ve gelişimine hızla devam ettiği bir süreç olarak karşımıza çıkar. Önemli çok sayıda eser de bu yüzyılda yazıya geçirilir. Bu nedenle bundan sonraki dönemlerde edebiyat gelişiminde daha hızlı bir ilerleme söz konusudur. Yine Beylikler dönemi olarak bilinen bu süreçte Türkçe'ye ve Türkçe eserlere değer verilmeye başlanmıştır. Tasavvufi eserlerin halka öğretilmesinin amaçlanmasıyla yazılan Türkçe eserler bu asırda oldukça fazladır. Özellikle Arapça ve Farsça bilme-

yen Türk Beyleri himayelerine aldıkları şairleri Türkçe eser vermeleri hususunda uyarır. Neticede dönemin şairleri geneli dinî olmak üzere hemen her alanda kaleme aldıkları eserleri Türkçe olarak yazarlar. Bununla birlikte sade bir dil kullanılan bu eserlerde Arap ve Fars tamlamalar az da olsa yerlerini muhafaza etmişlerdir. Dolayısıyla bu dönemden sonra Türkçe bir edebî dil olarak kullanılmaya başlanmıştır.

XIV. yüzyılda halk edebiyatı alanında da ilerlemeler görülse de henüz o dönemde şairlerin yazıyı çok fazla bilmemeleri ve şiirlerini sözlü olarak söyleme geleneğine kalmaları nedeniyle kaynak niteliğine sahip eserlerle karşılaşmayız. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı âşık edebiyatı alanında isimleri duyulsa da varlıkları kesin olarak tespit edilemediği için işlenemeyen şairler vardır. Fakat bazı araştırmalar sonucunda adı geçen asırda yaşamış ve âşık edebiyatına katkıda bulunmuş tek isim Baykan (Bıkan)'dır. Türk milleti Anadolu'da, XIV. yüzyıldan günümüze kadar yüzlerce âşık yetiştirmiştir. Bunlardan bazıları unutulmuş, bazılarının ise sadece adları ve birkaç şiiri kalmıştır.

Baykan (Bıkan)

HAYATI

HAKKINDA FAZLA BİR BİLGİYE sahip olmadığımız Baykan'ın Karslı bir saz şairi olduğunun dışında, onun hakkında Öcal Oğuz ve arkadaşlarının yazdığı *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*'nda şu şekilde bahsedilmektedir:

"1386 yılında Timur'un Kars'ı alması ile ilgili olarak yazdığı şiiriyle tanıdığımız Baykan (Bıkan)'ın 14. yüzyılın son yıllarında yaşamış bir saz şairi olduğu tahmin edilmektedir."[16]

Yine konuyla ilgili olarak Saim Sakaoğlu'nun çalışmaları bulunmaktadır. Sakaoğlu, Ali Berat Alptekin ile birlikte kaleme aldığı *Türk Saz Şiiri Antolojisi* adlı eserinde Baykan hakkında şu şekilde bilgi verir:

> "Adına ister âşık edebiyatı, ister halk şiiri veya saz şiiri diyelim, bu zengin alana emek verenlerin kimler ol-

[16] *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, s. 236.

duklarını belirlemek son derece güçtür. Bilinebilen ilk sanatkârın *Baykan* (belki de Bıkan) olduğunu M. Fahrettin Çelik (sonradan Kırzıoğlu)'ten öğreniyoruz. Onun, Timur'un 1386 yılında Kars'ı işgali ve yakıp yıkması üzerine söylediği *Dâsıtân-ı Sukût-ı Kars* adlı şiiri elimizdeki en eski ve tam şiirdir. (Çelik [Kırzıoğlu] 1937: 25-27; Y. Sakaoğlu 1984: 93-94). Ancak dönemi kesin olarak bilinmeyen bazı beyitlerle dörtlüklerin varlığını da hatırlatmak isteriz. Âşık edebiyatı alanını Baykan'ın tek başına temsil ettiği bu yüzyılda, klasik şiir alanında, büyük gelişmeler görülür ve alanın ilk ünlü adları bu yüzyılda ortaya çıkar. Bunlar arasında; Âşık Paşa'yı, Ahmed Dâi'yi, Kadı Burhaneddin'i, Nesimî'yi, Gülşehri'yi sayabiliriz. Tasavvufî Türk halk edebiyatı alanında ise Sait Emre, Kaygusuz Abdal gibi adlar yetişmiştir."[17]

"Kırzıoğlu tarafından 1989 yılında yayımlanan bu destanda geçen olay 1386 yılına tarihlenmektedir. Yüzyıllar boyunca destan türünün en yaygın biçimi olarak benimsenen hecenin 11'li kalıbı ile söylenen bu destan, dış ve içyapı özellikleri ile bir türün prototipi olmaktan daha çok, o türün gelişmiş bir örneği olarak görülmektedir ki bu da daha öncelere ait benzerlerinin varlığını düşündürmektedir. Nitekim bu şiirden yaklaşık bir yüzyılı aşkın bir süre sonra söylenen "Firakname-i Sultan Bayezıd," benzer dış ve içyapı özelliklerine sahiptir. XV. yüzyıl klasik şairi olarak bilinen Mealî'nin divanında hecenin 8'li kalıbı ile yazılmış bir destanın varlığı türün çeşitlenerek yaygınlaştığı ve "divan" şairleri tarafından da denendiği yönünde bilgi vermektedir. Halk şiiri örneği olarak, âşık edebiyatının başlangıcına yerleştirilebilecek bu örneklerin yaratıcılarının nasıl bir ortamda bu şiirleri icra ettikleri, yani "âşık" olup olmadıkları veya o dönemde âşıklığın nasıl bir meslekî formasyon olduğa hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bu çekincelere rağmen eldeki bu ve benzeri şiirler, Türk halk şiirinin dış yapı bakımından bu dönemde biçimlenmiş olduğu (birim olarak dörtlük, şiirde yer ala-

[17] a.g.e., s.18.

bilen dörtlük sayısı, hece kalıpları, durak, kafiye, mahlas kullanımı...) görülmektedir. Telli ve tezeneli bir saz kullanımı açısından ozanların enstrümanı kopuzdan âşıkların kullandığı bağlama, divan sazı, çöğür vb. telli sazlara geçişin süreç ve biçimlerini bu metinlerden izlemek mümkün olmamaktadır."[18]

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER:

Dâsıtân-ı Sukût-ı Kars[19]

Bu yıl kıştan keçip bizim yazımuz
Çağır bülbül güle yetmez nazımuz
Düşüb can kaydına itdük özimüz
Çü Kars ögin alıp Kağan-ı Tatar

Olar kûsa vurur haçan sûr çalar
Kopar yevm-i kıyam yüreğ(i)miz çalar
Yol dilerler şehrin içre geçerler
Han buyurub: Hamı kes oh daş atar

Kalana bedene olar daş vurur
Zafer bulmaz kapug ögnünde durur
Laçın yuvasına ilanlar yörür
Bala avazesi semanı tutar

Çok iltimas kıldı Han'a o Aksag
Kalagnızı teslim eylen der yoksag
Ulugnuz kırılır kiçigniz tutsag
Olur leşkarıma derim şehri çatar

[18] M. Öcal Oğuz, "Ozan-Baksı'dan Âşık'a Dönüşüm."
[19] Y. Sakaoğlu, 1984, ss. 93-95.

Kalana güvenib reddeyledi han
Dedük yurt uğruna feda baş ü can
Bu haber mel'una yetdügni zaman
Leşkarnı yurlattı kapugna batar

Terkinde aşdılar kala kapusun
Zulumkârlar yıhdı (yahdı) şehrin yapısın
Batırdılar saray eyvan napusun
Tikili taş yohdu tofrağa katar

Zulumda tay olmaz Firavn ü Cengiz
Ahsağ'a topluyub bir derya dengiz
Misal bedkâr leşkarla gena cengiz
Hayıf imaratnı çağam satar

İşimiz kalıbdı uca Tangrı'ya
Baykan (Bıkan) eydür: Günüm yetdi songrıya
Devrüsünde yatırdılar kangrıya
Zalim Tatar hamı fidanı çatar.

* * *

Firaknâme-i Sultan Bayezid

Benim etmegümi tahvif idenler
Beni koyup Selim Han'a gidenler
Hakikat rahma doğrı varanlar
Görün beyler bana nitti Selim Şah

Kaçan ana riâyet itmedüm ben
Oğul idi nihayet itmedüm ben
Bu beylikden feragat itmedüm ben
Görün beyler bana nitti Selim Şah

Bilürüm neslimi şehzâdelerdür
Velî mânâda hep izâdelerdür
Cihan halkı bilür beyzâdelerdür
Görün beyler bana nitti Selim Şah

Selim Şah deyübeni virdüm adı
Şekkerden datlu idi dilde dadı
İstanbol tahtı imiş hod muradı
Muradın vermezin oğlum Selim Şah

Hayâsuzluk idüb durdun benümle
Acıtdun cismümi yavlak canımla
Ne razın var idi Korkut Han'umla
Görün beyler bana nitti Selim Şah[20]

[20] Çü: 1. Edat: gibi. 2. Dikkat.
Ögin: Fikir.
Kagan-ı Tatar: (Tamlama) Tatar Kağanı.
Kûsa: 1. Zayıflık. 2. Nahiye, köy.
Sûr: Kıyamet günü İsrafil aleyhisselamın çalacağı boru.
Yevm-i kıyam: (Tamlama) Kıyamet günü.
Kapug: Kapı.
Ögnü: Önü.
Laçın: Şahin kuşu.
Avaze: Nam, şöhret, yüksek ses.
Seman: İşiterek, duyarak.
İltimas: Kayırmak, tutmak.
Kalagnız: Kalanınızı
yoksag: Yoksa.
Ulugnuz: Ulunuz.
Kiçigniz: Küçük.
leşkar: Leşker; asker.
mel'un: Lanetlenmiş, kovulmuş.
yetdügni: Ulaşmak, gitmek.
Kala: Kale.
Eyvan: Köşk, büyük salon.
Tofrağ: Toprak.
Tay: Ortak olmak.
Firavn: Antik Mısır'da hükümdarlara verilen isim. Aynı zamanda tanrı Horus'un yeryüzündeki simgesi ve güneş tanrısı Ra'nın oğlu olarak da kabul ediliyordu.
Cengiz: Moğol İmparatorluğunun kurucusu. Cengiz Han.
Ahsağ: Özel bir yer adı olarak tahmin edilmekte.
Dengiz: Deniz.

II. Bayezid'in tahttan indirilmesi üzerine yapılan Firaknâme-i Sultan Bayezid şiiri yine Baykan'ın yaşamış olabileceği dönemlerden izler taşıması sebebiyle önemli bir yapıya sahiptir. Şiirin tam olup olmadığına dair kesin bir bilgi yoktur.

Bedkâr: Kötü iş yapan.
Hayıf: 1. Haksızlık, zulüm. 2. Eyvah vah anlamında ünlem.
İmaratnı: Genel aşevleri.
Uca: Yüce.
Songrı: Sonra.
Kangrı: Tanrı.
Etmegüm: Ekmeğim.
Tahvif: Korkutmak.
Riâyet: Hürmet etmek.
Feragat: Hakkından vazgeçmek.
İzâdeler: Ailesini koruması için birine yardım etme.
Beyzâdeler: Osmanlı Sultanlarının oğulları.
Hod: Kendi.
Hayâsuz: Edebsizlik. Utanmazlık.
Yavlak: Uğursuz. Kötü. Fena.
Raz: Sır. Gizli şey.

Üçüncü Bölüm

XV. Yüzyıl

XV. yüzyıl saz şairleri hakkında kısa bilgi

XV. YÜZYILA GELİNDİĞİNDE kesin hatlarını belli etmeye başlayan âşık edebiyatı XIII. yüzyılda olduğu gibi daha çok ozan diye anabileceğimiz halk sanatçıları karşımıza çıkar. Yapılan araştırmalar sonucunda XV. yüzyılda II. Murat'ın himayesinde kahramanlık destanları söyleyen ve musikişinaslık eden sanatçıların yanı sıra ilahi okuyan derviş şairlerin yaşadığı tespit edilmiştir. Özellikle Fuad Köprülü'nün yaptığı çalışmaların sonucuna göre, artık bu dönemde ozanlar yerlerini yavaş yavaş âşıklara/saz şairlerine bırakırlar. Farklı bir yapıya bürünen bu dönem eserlerinde ozanlık geleneğinin ve tasavvufun etkisinin hâlâ devam ettiği görülür. Din dışı konulara yönelen ve bu iki önemli yapıyı bünyesinde barındıran âşık edebiyatı geleneksel özüne bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Yine bu konuyla ilgili olarak çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Ama sonuç olarak saz şiirinin XV. yüzyılda halk edebiyatının bir kolu olarak doğduğu çoğu araştırmacı tarafından kabul edilmiştir.

"On beşinci yüzyıldan itibaren din dışı Saz Şiiri'nin, şahıslar tarafından yazılmış mahsullerini görmekteyiz. Artık Âşık adını almış olan ozanlar eski Saz Şiirini geliştirerek fert ve cemiyet hayatının bütün konularını şakımaktadırlar. Bunlar hemen her sınıf içinde ve geniş bir şekilde faaliyetlerine devam etmekte ve aralarında büyük şair şahsiyeti kazanan şuurlu sanatkârlar çıkmaktadır. Türk halkı arasında çok eski ve çok kuvvetli olan ozanlar geleneğine bağlı kalarak, oturup işleyerek yazdıkları şiirleri yine sazla çalıp yayan bu şairlere, onaltıncı yüzyıldan sonra saz çalmayan fakat onların tarzında şiir yazan kimselerin de katıldığını görüyoruz. İşte bu zamandan itibaren, Saz Şiiri, artık sadece sazla birlikte doğan veya sazla çalınan şiirlerin değil, o tarzda meydana gelen bütün nazım eserlerinin adı oluyor. Bu eserlerin esas vasıfları, Türk şiirinin millî ve tabii ölçüsü elan hece vezniyle ve mısra tertibi bakımından dörtlüklere dayanan eski Türk nazım şekilleriyle yazılmış olmasıdır."[21]

"Bu yüzyıldan günümüze kadar hiçbir âşık adı ulaşamadığı gibi, âşığı belli olmayan herhangi bir şiir de gelememiştir. Oysa, 1401-1500 yılları arasını içine alan bu yüzyılda klasik Türk şiiri diye de adlandırdığımız divan şiiri alanında, gelecek yüzyıllara damgasını vuracak, pek çok şairi etkileyecek ünlü sanatkârlar yetişmiştir. Bunlar arasında; *Harnâme* şairi Şeyhî'yi, devlet katında görev almış Ahmed Paşa'yı, Necâtî'yi, Atâî'yi, Mesîhî'yi, Hamdullah Hamdî'yi, Süleyman Çelebi'yi, Hümâmî'yi sayabiliriz. Bu yüzyılda *tasavvufi Türk halk edebiyatı* alanında ise *Hacı Bayramı Velî* ve *Eşrefoğlu Rumî* gibi adlar öne çıkmıştır."[22]

* * *

İslâmiyet'in kabulünden XVI. yüzyıla kadar olan devre, geniş halk kitleleri açısından bir geçiş devresi olmuştur. Bu evrede, eski kültürün devamcısı olan "ozan," gerek Azerbaycan'da gerekse Anadolu'da aynı çizgiyi takip ederek

[21] Kocatürk, 1963, ss. 6-7.

[22] Alptekin, Sakaoğlu, 2008, s. 20

yavaş yavaş yerini âşık'a bırakmıştır. Bu geçiş döneminde bu halk şairleri için, 'ozan,' 'dede,' 'ağsakkal,' 'varsag,' 'yanşag,' 'varsağı-gû' gibi çeşitli adlar kullanılmış, ayrıca XIII. yüzyıldan itibaren dinî ve tasavvufi şiirler yazan aydın şairler arasında tamamen farklı bir anlamda "âşık" kelimesi de kullanılmaya başlanmıştır. Dinî ve tasavvufi şiirler söyleyen bu şairlerin ve günden güne bu sahada kökleşen İslâmî kültürün tesirinde kalan halk şairleri, "âşık" terimini kendilerine de yakıştırır olmuşlardır.[23]

Öcal Oğuz'a göre:

> "XVI. yüzyıla gelinceye kadar âşık edebiyatının güçlü isimlerine tesadüf edemememizin asıl sebebi, bu edebiyatın vesikalarının yazıya geçirilememe- sinden ziyade, İslâmi kültür çevresindeki teşekkülünü tamamlamamış olmasında aranmalıdır. Kaldı ki XVI. yüzyıl, âşıklık geleneğinin İslâmi kültür çevresinde teşekkülünü tamamladığı bir yüzyıl da değildir; şehir çevresinde yetişen birkaç sima hariç tutulursa, bu yüzyılın âşıklarının yüzü daha çok "ozanlık geleneği" ne dönüktür. Ancak bu geçiş yüzyılından sonra âşıklar, kendilerine İslâmi kültür çevresinde sağlam bir yer bulabilmişlerdir. Kompleks rüya motifindeki İslâmileşme, "âşık" terimi ile yetinmeyip bunun yanına bir de 'Hak âşığı' terimini getirme vb. sonraki yüzyıllarda da bu yer arayışının devam ettiğini gösteren deliller olarak görülebilir"[24]

XVI. yüzyıldan önce yaşayan âşıkların adlarına ulaşılamamasının nedenlerini araştıran Özkul Çobanoğlu da bunu söz konusu dönemlere ait belge eksildiğinden çok, geleneğin henüz o dönemlerde mevcut olmayışına bağlar. Çobanoğlu'na göre, âşık tarzı, kesinlikle XVI. yüzyılda teşekkül etmeye başlayıp XVII. yüzyılda oluşumunu tamamlayan bir gelenektir.

[23] M. Öcal Oğuz, 1995, 424.

[24] M. Öcal Oğuz, 1995, ss. 424-425.

> "XVI. asırdan önceki dönemde yaratılmış verimler her ne ölçüde âşık tarzına benzerse benzesin ya Tekke ya da tıpkı Dede Korkut Hikâyeleri örneğinde görüldüğü gibi İslamileşmiş bir surette devam eden ve belki bir ölçüde âşık tarzının sadece öncüsü kabul edilebilecek Ozan- baskı geleneğine ait olacaktır"[25]

Araştırmalar sonucunda ortaya çıkan genel görüşlerden biri olan bu sonuç dinle yeni tanışan Türklerin verdiği ilk eserlerde ister istemez din, tasavvuf, gelenek ve kalıplar çerçevesinde bir yapı oluşturdukları ortaya çıkarmıştır. XV. yüzyılda yenileşmeye başlayan sanat anlayışının rahatlığı ile halkın farklı sanat eseri beklentisi doğrultusunda hareket eden saz şairleri din dışı konulara yönelmişler böylelikle âşık edebiyatının temellerinin atılmasına sebep olmuşlardır. Artık şairlerde (eski kalıplar tam olarak kırılamasa da esnemiş) yeni bir tarz meydana getirme cesareti doğmuştur. Din, tasavvuf, ozan-baskı usulü ve benzeri dışında saz eşliğinde söylenen beşerî konuları kapsayan eserler söylenmeye, yavaş yavaş kayda geçirilmeye başlamıştır. Mehmet Fuad Köprülü *Türk Saz Şairleri-I* adlı kitabında konuyla ilgili şöyle bir açıklama yapar:

> "Sazşâirleri, ayrıca, klâsik şâirler arasında bilhassa XV. asırdan sonra çok yayılan ebced hesabı ile tarih düşürmek an'anesini de almışlarsa da, bu, Âşıklar arasında o kadar yayılmamış, dar bir dâirede kalmıştır. Buna karşılık XVI. asır Klâsik Türk şâirleri arasında çok büyük bir rağbet kazanmış olan ve o devir edebî bilgileri arasında hususî bir yer tutan m'uammâ ve lûgaz sanraki asırlarda Âşıklar arasında çok yayıldı; bilhassa XIX. asırda-hattâ, bütük bir ihtimalle XVIII. asırda da- Âşık fasıllarında muamma asmak, şaşmaz bir kaide hâlinde yerleşmiştir. Ancak, klâsik şiirde biribirinden tamamiyle ayrı olan bu

[25] Çobanoğlu, 2000: 129-130.

iki san'at muammâ[26] ve lûgaz,[27] Âşık şi'rinde biribirinden ayrılmamış ve biribiriyle karışık olarak muammâ ismi altında devam etmiştir.[28] Bütün milletler gibi Türkler arasında da halk kitlesi içinde dâima mevcut olan bilmece ve karşılıklı bilmece söyleşmek an'anesi, klâsik edebiyatta bu san'atların meydana gelmesinde nasıl te'sirli olmuşsa, bunların sonradan Âşık tarzına geçmesinde de aynı sûretle âmil olmuştur."[29]

[26] Muamma: 1. Bilmece. 2. Bir şeyin adını anmadan, onun sadece niteliklerini değişik biçimlerde ve üstü kapalı biçimde söyleyerek ne olduğunu bulmayı düşleyene ya da okuyana bırakan bir anlatı yolu. Ancak muammanın en belirgin özelliği, sorunun cevabının bir insan ismi olmasıdır.

[27] Lugaz: 1. Herhangi bir nesnenin veya varlığın özelliklerinin birer birer sayılarak anlatılan bilmece tarzı şiir, manzum bilmece."

[28] Parlatır, 2006, 977.

[29] (a.g.e., s. 41)

Dördüncü Bölüm

XVI. Yüzyıl

XVI. yüzyıl saz şairleri hakkında kısa bilgi

XVI. YÜZYILA GENEL OLARAK bakıldığında artık bu dönemde âşık edebiyatı alanında oldukça ilerleme olduğunu görürüz. Buna paralel olarak divan edebiyatı da yine yükselişine devam etmektedir. XV. yüzyılda varlığını iyiden iyiye belli eden âşık edebiyatı birçok saz şairi tarafından önemsenmeye başlanır. Bu dönem eserlerinin çoğu yazıya geçirildiği için günümüze gelebilen önemli birer kaynak olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla araştırmacıların çoğu antolojilerini XVI. yüzyıl ve sonrasına ait bilgiler ışığında derler.

> "XVI. asır, klâsik Osmanlı kültürünün en parlak devridir. Fakat bunun yanında, halk kültürünün, halk edebiyatının da inkişaf ettiğini, Anadolu ve Rumeli'nin büyük merkezlerinde, serhad kalelerinde, Suriye ve Mısır'da, Şimalî Afrika'nın imparatorluğa tâbi kıt'alarındaki askerî koloniler içinde sazşâirlerinin çoğaldığını görüyoruz. Bunlardan kalabilen eserler çok az olmakla beraber, bu inkişaf hakkında bize kat'î bir fikir vermeğe kâfidir. Bü-

yük zaferlerin ve fütûhâtın kuvvetlendirdiği bu askerî ruhun te'siriyle Seydi Ali Reis gibi klâsik şiirleriyle tanınmış bir denizcinin—halk şairleri tarzında—türküler yazdığını görüyoruz.

İmparatorluğun ilk kurucusu Osman Gazi'ye isnad olunan-hece vezniyle ve dörtlük şeklinde yazılmış-meşhur manzume de, bir Osmanlı şehnâmecisi tarafından yine bu asırda tanzim olunmuştur. İşte bugün bunlar ve bunlara benzer sair birtakım şeyler, sonra, bu asır şâir ve müelliflerinin halk edebiyatı mahsûlleri ve halk şâirleri hakkındaki hücumları, tezyifleri, sazşâirlerinin bu asırda çoğaldıkları ve muhtelif içtimai tabakalar arasında ehemmiyet kazandıkları hakkındaki mütâlâamız kuvvetlendirecek ehemmiyetli delillerdir."[30]

"Bu yüzyılda âşık edebiyatı alanında verilen ürünlerden önemli bir bölümü günümüze kadar gelebilmiştir. Artık adlarını bildiğimiz sanatkârların şiirleri elimizdedir. Yüzyılı değerlendirirken biraz daha rahatlayabilmekteyiz. Bu küçük gelişmelerin yaşandığı yüzyılda divan şiiri tepe noktasını yakalamıştır. Fuzuli, Baki, Nev'î, Hayali, Ruhî, Zatî, Viyanı, vb. şairler yüzyılı başarı ile temsil etmişlerdir. Bu yüzyılda tasavvufî Türk halk edebiyatı alanında dikkatimizi çeken başlıca adlar ise Üftade, Ahmedi Sârban, Ümmî Sinan, Pir Sultan Abdal'dır. Âşık edebiyatının önde gelen adlarını şöylece sıralayabiliriz: Armutlu, Bahşi, Çırpanlı, Geda Muslî, Hayâli, Köroğlu, Kul Çulha, Kul Mehmet, Kul Pîrî, Oğuz Ali, Ozan, Öksüz Dede. Bunların bir bölümünün elimizde birer şiiri vardır ve bu şiirlerdeki olaylara bakarak âşıkların yüzyıllarını belirleyebilmekteyiz. Bu olaylar da, daha çok âşıkların deniz seferlerine katılmaları veya komutanlarının ölümleriyle ilgili olarak görülmektedir."[31]

"Onaltıncı yüzyıldan sonra Saz Şiirinin çok genişlediğini, aşk, tabiat ve kahramanlık ve fikrî konularda büyük eserler meydana getirdiğini görüyoruz. Her bakımdan

[30] Köprülü, 1962, ss. 53-55.

[31] Alptekin, Sakaoğlu, 2008, s.21.

Türk ruhuna ve millî unsurlara dayanan geniş halk kütlesi arasında ve orduda kuvvetle yaşayan bu tarz, yüksek sınıf ve okumuşlar arasında Divan Şiirinin geniş hakimiyetine rağmen, konaklarda ve saraylarda bile yer almıştır."[32]

"Bu yüzyılda ortaya konulan âşık edebiyatı ürünlerinde sade bir halk dilinin tercih edildiği görülür. İfade biçimi, halk türküleri ile Dede Korkut hikâyelerindeki özellikleri yansıtır. Çoğunlukla hece ölçüsünün sekizlisi ile ortaya konulması, bu dönem şiirlerinin eski halk edebiyatı geleneğine uygunluğunu gösterir. Ancak, yüzyılın ikinci yarısından başlayarak klasik edebiyatın ve tasavvufî halk edebiyatının etkisi kendini hissettirmeye başlar. Saz şairlerinin şiirlerinde Arapça, Farsça kelime ve tamlamalar çoğalır. Klasik edebiyatın bazı nazım biçimleri, âşıklar tarafından taklit edilir. Yüksek kültür tabakalarından halk şairlerine doğru gelişen bu etki, takip eden yüzyılda daha da ileri boyutlara ulaşır."[33]

"Öcal Oğuz, XVI. yüzyılın Türkiye ve Azerbaycan sahalarının belirgin özelliklerini şöyle değerlendirir: Her iki sahada da bu yüzyılın bir geçiş dönemi olduğu şiirlerin muhtevasından olduğu kadar, kullanılan nazım şekillerinden de anlaşılmaktadır. Her iki sahada da bu yüzyılda hecenin mutlak bir hâkimiyeti vardır. Bu yüzyıl âşıklarında aruz bir istisnadır. Azeri sahasının XVI. yüzyılda temayüz etmiş en güçlü siması olan Kurbani'nin yetişmiş olduğu kültür çevresinin etkisiyle bir iki aruz şiiri yazması ile Anadolu sahasında medrese kültürü ile yetişmiş olan Kul Mehmed'in aruzla yazdığı şiirler bu hükmü değiştirmemizi gerektirecek nisbette ve başarıda değildir. Her iki sahada da hecenin 7, 8 ve 11 Ti kalıplan kullanılmış, mani, geraylı, semai ve koşma olarak da adlandırılan şiirler söylenmiştir. Bunlara ayrıca az sayıda destanı ve divanîyi ilave etmeliyiz."[34]

"Sözlü geleneklerle, cönk adı verilen defterlerle,

[32] Kocatürk, 1963, s. 6.

[33] Köprülü, 1962, s. 58.

[34] Oğuz ve diğerleri, 2007, s. 238.

âşıkların hâfızaları ile, bâzı târihî kayıtlarla ve divânlarla az-çok bilgi edinebildiğimiz saz şiirinin ilk devirleri hakkında tam bilgimiz yoktur. Divân edebiyatı mensuplarının bu şiiri yaratan şâirlere düşmanlık beslemesi, tezkirelerinde onların biyografilerine ve eserlerine yer vermemeleri yüzünden de 16. asırdan Karacaoğlan, Kerem Dede, Kul Mehmed, Öksüz Ali, Hayâlî, Bahşî, Armutlu, Çırpanlı, Kul Çulha, Koroğlu ve Köroğlu gibi bâzılarını 3-5 şiiri ile tanımak zorundayız. Destan, türkü, koşma, varsağı, koçaklama, ağıt vb. gibi tür ve şekillerde eser veren birçoğu asker ocağından yetişme bu âşıkların teknik itibariyle zayıf oldukları görülür. Âdeta bir hazırlık devri karakteri gösteren bu asırdan sonra Türk saz şiirinin altın devrine ulaştığım görüyoruz. Kemiyet ve keyfiyet itibâriyle saz şiiri en büyük şâirlerini 17. asırda yetiştirmiştir."[35]

"XVI. yüzyıl âşıklık geleneğinin temel özellik ve sorunları şunlardır: Bu yüzyıl âşıklarının hayatları ve şiirleri hakkında tartışmalar sürmektedir. Büyük çoğunluğunun nerede doğduğu ve/veya öldüğü konusu başta olmak üzere biyografileri ile ilgili temel bilgiler ortada yoktur. Buna paralel olarak şiirleri hakkında da kimi belirsizlikler bulunmaktadır. Bu belirsizlikler arasında çoğunun ele geçen bir iki şiirinin olması ve bunların da çoğu zaman yaşadıkları dönemden çok sonra, sözlü gelenek ortamından yazıya aktarılmış olmaları veya sadece yaşadıklarına dair kayıt olması nedeniyle edebi özellikleri hakkında bilgi bulunmamasıdır. Diğerleri hakkında elde edilen bilgiler ise sanatlarını hangi şiir ortamlarında, nasıl yürüttükleri, icra bağlamlarını nelerin, kimlerin oluşturduğu hakkında yeterli kaynak bulunmamaktadır. Eski kaynaklarda sadece şiir metinleri yer almakta, sözlü kaynaklar ise yüzlerce yıl önceden haber vermeleriyle güvenilirlik bakımından yeterli görülmemektedir."[36]

[35] Elçin, 2005, s. 10.

[36] M. Öcal Oğuz, "Ozan Bakısıdan Âşık'a Dönüşüm."

Öksüz Dede/Öksüz Âşık

HAYATI

1577-1590 SENELERİ ARASINDA III. Murad'ın İran seferlerine telmih eden ve 1590'da sulh müzakereleri (görüşmeleri) yapılacağı zaman, Ferhad Paşa'nın İran şehzadesi Haydar Mirza'yı rehine olarak, beraberinde İstanbul'a getirmesini anlatan manzumesinden Öksüz Dede'nin zamanını tayin ediyoruz. İran Şahı'nı, oğlundan ayrı düşen bir babanın şefkâtli diliyle konuşturan manzumesi ("İmirzamı hoşça tutun ağalar" nakaratlı parça) Yeniçeri halk şairlerinin canlı ve beşerî ifadelerini göstermek itibarıyla dikkate değer.

Hayatı hakkında başka bir malûmata sahip olmadığımız bu şairin, bütün "Öksüz" mahlasını taşıyan şiirlerin sahibi olmaması muhtemeldir. Bilhassa "Öksüz Âşık" mahlaslı manzumeler için bu ihtiyati kaydı (olasılığı) koymak lâzımdır. Bunların hemen hiçbiri tarihî bir işaret taşımıyor.[37]

[37] Boratav, 2000, s. 83.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER[38]

Be bu söyleyen kudret dilidir
Cümle yaradılmış Hakkın kuludur
Beylere armağan Şahın gülüdür
İmirzamı hoşça tutun ağalar.

İmirzamı anan Şah'ı sevendir
Meydanda oynayan toptur, çevkendir
Üsküfü alnında yavru doğandır
İmirza'mı hoşça tutun ağalar.

Alnıma yazılan kara yazıdır
İmirzam babanın iki gözüdür
Sarayda beslenmiş körpe kuzudur
İmirza'mı hoşça tutun ağalar.

Değme baba kıyar m'ola oğluna
Saldı garipliğe bakar yoluna
Bizden selam olsun Osman Oğlu'na
İmirza'mı hoşça tutun ağalar.[39]

Ferhad Paşa ilimize geldi hay
Yenemedim yavrucağım aldı hay
Hasretimiz kıyamete kaldı hay
İmirzamı hoşça tutun ağalar.

[38] Boratav, 2000, ss. 84-85.

[39] Çevken, Çevgan. 1. Cirit oyunlarında atlıların birbirlerine attıkları değnek. 2. Baston, ucu eğri değnek.
Osman Oğlu: Osmanlı Padişahı.
Nöker: 1. Emireri. 2. Ortak.
Zebun: Zayıf, güçsüz, aciz.
Ehlim: Ehil. 1. Yabancı olmayan alışık olduğumuz. 2. Dost, sahip mensup. 3. Evlat.
Ayal: Iyal. Bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler. 2. Evlat.
Zülf: Yüzün iki yanından sarkan saç lülesi.

Hani benim çerilerim nökerim
Yedi yıldır ben bu derdi çekerim
Zebun oldum dört yanıma bakarım
İmirzamı hoşça tutun ağalar.

Akar gözlerimden kan ile yaşım
Dün ü gün hasretlik çekmedir işim
Hem ehlim ayalim oğlum yoldaşım
İmirzamı hoşça tutun ağalar

Öksüz Dede durmaz söyler sözünü
Hakk'a doğru tutup gider özünü
Bizim için öpün iki gözünü
İmirzamı hoşça tutun ağalar.[40]

* * *

Gül budanmış dal dal olmuş
Menekşesi yol yol olmuş
Siyah zülfün tel tel olmuş

Biz şu yerlerden gideli
Gurbet illere düşeli.

Gül menekşeye karışmış
Küskün olanlar barışmış
Taze fidanlar erişmiş

Biz şu yerlerden gideli
Gurbet illere düşeli.

[40] Nöker: 1. Emireri. 2. Ortak.
Zebun: Zayıf, güçsüz, aciz.
Ehlim: Ehil. 1. Yabancı olmayan alışık olduğumuz. 2. Dost, sahip mensup. 3. Evlat.
Ayal: Iyal. Bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler. 2. Evlat.
Zülf: Yüzün iki yanından sarkan saç lülesi.

Öksüz Âşık der bu sözü
Hakka çevirmiştir yüzü
Öldü zannettiler bizi

Biz şu yerlerden gideli
Gurbet illere düşeli.[41]

[41] Elçin, 1988, s. 65.

Hayâlî

HAYATI

HAYATI HAKKINDA FAZLA bilgi bulunmayan Hayâlî'nin Osmanlı-İran savaşına katılan bir ordu şairi olduğu kabul edilmektedir.

> "Hayali, onaltıncı yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır. Osmanlı ordusunda bulunan saz şairlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Birkaç şiiri Fuad Köprülü tarafından yayımlanmıştır."[42]
>
> "Klâsik edebiyatın kuvvetli te'siri altında kaldığı- galiba XVI. asrın büyük klâsik şairi Hayâlî'ye karşı beslediği hürmet tesiriyle aynı mahlası almasından da anlaşılan bu şâir muhtemelen 1577 İran seferine Âdil Giray Han mahiyetinde iştirâk etmiş- belki Kırımlı yahut Kırım Hanlarının maiyetinde yaşayan- oldukça kuvvetli bir sazşâiridir Hece ile yazdığı manzumelerinde klâsik edebiyat tesiri pek bârizdir."[43]

[42] Kocatürk, 1963; s. 31.

[43] Köprülü, 1962, c. 1, ss. 62-63.

"1578'de Çıldır Savaşı'na (1577-1590 arasındaki İran harbleri sırasında) dair söylenmiş manzumesi Hayâlî'nin yaşadığı devri tesbit etmektedir.

Turnam gider olsan bizim illere
Vezir Ardahan'dan göçtü diyesin.

mısralarıyla başlayan manzumesinde savaşlara iştirak [katılmış] etmiş bir Yeniçeri şairinin bütün vasıflarını görmek mümkündür. Manzume, kanlı savaşlardan sonra ulaşılan bir zaferin ifadesiyle "din uğruna şehit düşen gözü kanlı beylerin" ve "şahin şahin Paşaların" yasını da anlatıyor."[44]

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

Turnam gider olsan bizim illere
Vezir Ardahan'dan göçtü diyesin
Karşı geldi Kızılbaşın Hanları
Çıldır'da da döğüş oldu diyesin.

Al kana boyandı Çıldır dağları
Gaziler diktiler ... tuğları
Gözü kanlı Diyarbekir beyleri
Din yoluna şehit düştü diyesin.

Çamur dize çıktı kan ile yaştan
Atlar dalmaz oldu serilen leşten
Kaleler yığıldı kesilen baştan
Ak gövdeler kana battı diyesin.

İki alay bir araya gelince
Ara yere çarkacılar girince
Beş bin beş yüz belli atlı ölünce
Tokmak Han da kaçtı gitti diyesin.

[44] Boratav, 2000, s. 79.

Haberimiz etsin dosta varanlar
Varıp dostun dîdarını görenler
Şahin şahin Paşaları soranlar[45]
Din uğruna şehit düştü diyesin.[46]

* * *

Leylâ'm gelir deyü yollar gözlerim
Gelmedi gözümde kaldı hayâli
Gizli sırrım beyan etmem gizlerim
Serimi sevdâyı saldı hayali.

Yârim biçare olduğumu bilmiş
Çifte benler beyaz gerdana inmiş
Bu gece seyrettim beyazlar giymiş
Salındı karşıma geldi hayâli.

Yârimin sevdâsı vardır başımda
Uyansam karşımda yatsam düşümde
Ne cânibe gitsem bile peşimde
Benim ile yoldaş oldu hayâli.

Der Hayâlî hırâm ederek yürür
Gece gündüz gitmez karşımda durur
Ben seninim deyü tesellim verir
Garip gönlüm ele aldı hayâli.[47]

[45] Şiirin alıntısını yaptığımız adı geçen eserde bu dize için yapılan açıklama: "Bu mısra, mana bakımından şöyle tamamlandı: "Şahin şahin Paşaları soranlar olursa..." şeklindedir."

[46] Çarkacılar: Ordunun ilerisinde öncü vazifesi gören kıtalar.
Cânibe: Yan, yön.
Hıram: Salına salına yürüme.

[47] Köprülü, 1962/1, s. 106; Boratav, 2000, ss 79-80.

Beşinci Bölüm

XVII. Yüzyıl

XVII. yüzyıl saz şairleri hakkında kısa bilgi

XVII. YÜZYIL DİVAN EDEBİYATINDA da âşık edebiyatında da oldukça parlak bir dönem olarak anılır. Özellikle âşık edebiyatı bu dönemde kaleme alınan eserlerin sayesinde kaynaklarına ulaşılabilen, kendinden sonraki yüzyıllara aktarılacak bilgilerin çoğaldığı, âşıkların şiirlerinde birbirlerinden söz etmesi üzerine verilerin birbirini doğruladığı dolayısıyla kesin hatlarıyla ortaya çıkan bir tür olarak karşımıza çıkar.

Daha XVI. yüzyılda şehirlerde, kasabalarda, askerî birliklerde saz şairlerinin varlığından söz etmiştik. İşte bu olgunun sonucu olarak bu yüzyıl şairleri arasında oldukça fazla asker şair yer almaktadır. Çoğu XVI. yüzyılın sonunda ve XVII. yüzyılın başında yaşamış olan bu sanatçıların adı geçen bir önceki yüzyıla nazaran kendilerini ve sanatlarını daha da geliştirdiği görülmektedir. Bu değişim ve gelişimi eserlerine yansıtan şairler artık halk tabakasına daha rahat ulaşmaya başlamış, toplumun her kesiminden ve her

sınıfından insan âşıklar sayesinde bu edebiyat koluna daha rahat ulaşabilmişlerdir.

Bu dönemde saz şiiri alanında oldukça değerli eserler veren âşıkların içinde döneme etkileriyle kendilerinden sonraki asırlara iz bırakan üç isim karşımıza çıkar ki bunlar: Gevheri, Âşık Ömer ve Karacaoğlan'dır.

Dönemin diğer âşıklarını ise şu şekilde sıralayabiliriz: Âşık, Âşık Halil, Âşık İbrahim, Âşık Nev'î, Benli Ali, Bursalı Halil, Ercişli Emrah, Gazi Âşık Hasan, Kâmili, Kâtibî, Kayıkçı Kul Mustafa, Keşfî, Kul Deveci, Kul Mehmet, Kuloğlu, Öksüz Âşık, Sun'î, Şahinoğlu, Üsküdarî, Yazıcı...

> "XVII. yüzyılın Osmanlı asker ocaklarından yetişen âşıkları olan Benli Ali, Gazi Âşık Hasan, Kâtibî, Kayıkçı Kul Mustafa, Köroğlu, Kuloğlu, Öksüz Âşık, Şahinoğlu ve Üsküdarî diğer âşıklardan daha fazla kahramanlık temalarına şiirlerinde yer vermektedirler. Sultan Dördüncü Murat ve Sultan Dördüncü Mehmet dönemi olaylarının ve padişahlarının fetih ve savaşlarının dile getirildiği bu dönem şiirleri, vezin, kafiye gibi dış unsurlar bakımından tamamen geleneğe uygun heceyle yazılmış kahramanlık şiirleridir.
>
> Âşık edebiyatı, XVII. yüzyılda sınırları belirlenmiş, gelenekleri oluşmuş, kendine özgü kuralları yerleşmiş bir olgunlukla karşımıza çıkar. Bu yüzyılda âşık edebiyatı ürünlerinin nicelik bakımından önemli bir seviyeye geldiği, nitelik yönünden ise zirveye ulaştığı görülür. Bir yandan sade halk diliyle ürün veren Kayıkçı Kul Mustafa ve Ercişli Emrah gibi şairleri, diğer yandan klasik edebiyata olan aşinalığı sayesinde aruzlu örnekler veren Âşık Ömer ve Gevheri'yi yetiştiren XVII. yüzyıl, âşık edebiyatında bir genişleme ve yayılma çağıdır. Âşıklık geleneğinin farklı kitlelere yayılarak ilgi alanının genişletmesi, biçim ve tür konusunda önemli açılımlar göstermesi, âşık kahvesi ve fasıl geleneği oluşturması, bu yüzyılda tanık olduğumuz gelişmeler arasındadır. XVII. yüzyıl, halk şairlerinin divan edebiyatı dil, zevk ve sanat anlayışına özendikleri bir

çağ olarak dikkat çeker. Şairlerin bir kısmı aruzu denemişlerdir."[48]

"Osmanlı ordusunda daha çok Garp Ocaklarında ve denizciler arasında yetişen ve ilk temsilcilerini XVI. yüzyılda gördüğümüz, şiirlerinde diğer konulara göre kahramanlık ve savaş temasına ağırlık verdikleri için ozanlık geleneğini ve bir anlamda destan söyleme tarzını sürdüren grup olarak öne çıktığını vurgulayabileceğimiz âşık zümresi ile XVII. yüzyılda da karşılaşmaktayız. Bunlar arasında Öksüz Ali, Mustafa, Benli Ali, Gazi Âşık Haşan, Kayıkçı Kul Mustafa, Koroğlu, Köroğlu, Kuloğlu, Memioğlu, Kara Hamza, Âşık Halil, Öksüz Madan, Öksüz Âşık, Şahinoğlu ve Üsküdari diğer âşıklara göre daha çok kahramanlık temasını işlemektedirler. Bu âşıkların Sultan IV. Murat ve Sultan IV. Mehmet dönemi olaylarının ve padişahların fetih ve seferlerini dile getirdiği bu şiirleri, vezin, kafiye gibi dış yapı unsurları bakımından tamamen geleneğe uygun olup, hecenin en sık kullanılan 7, 8 ve 11'li kalıplarıyla sayısı ortalama 5 ile 8 arasında değişen dörtlükler hâlinde yazılmış koşma tarzındadır."[49]

[48] Oğuz ve diğerleri, 2007, ss. 240- 241.

[49] M. Öcal Oğuz, "Ozan Baksıdan Âşık'a Dönüşüm."

Âşık Ömer/Adlî

HAYATI

XVII. YÜZYILDA ÖNE ÇIKAN isimlerden biri olan Âşık Ömer, Sadeddin Nüzhet Ergun'a göre;

"Sıfât-ı aslîmiz beyân idelim
Bizim meskenimiz serhad ilidir
Zât-ı cemilemiz iyân idelim
Vatan-ı aslîmiz Aydın ilidir[50]

Adlî'yim mahlasım vehbî okunur
Kemâlât-ı aşkını kisbî okunur

[50] Sıfât-ı aslîmiz: (Tamlama) Gerçek vasıf, kimlik.
Serhad: Sınır ili.
Zât-ı cemilemiz: (Tamlama) Hoşa gitmek için hareketler yapan.
İyân-ayân: Aşikar, belli.

Vezn-i suhanımız hasbî okunur
Tehî sanman Ömer Gözlevelidir[51]

koşmasındaki bilgiden hareketle serhad'di düşünerek Âşık Ömer'in Kırım'dan Aydın'a geldiğini ve memleketinin Gözleve olduğunu, Fuad Köprülü ise ailesinin Aydın'dan Kırım'a gitmiş olabileceği ihtimâlini ilk araştırmalarında öne sürmüşlerdi. Bursalı Mehmed Tahir Konya'da, Kemal Akça ise Hâdim kasabasının Gözlevi köyünde doğduğunu yazmışlardır.[52]

"Bu yüzyılın en ünlü şairlerinden biri olan Âşık Ömer'in doğum yeri konusunda farklı görüşler vardır. Ona ait şiirlerden Gözleveli olduğu sonucu çıkmaktadır. Ancak Aydın, Kırım ve Konya'da üç ayrı Gözleve'nin bulunması, doğum yerini tespitte güçlük çıkarmaktadır. Bu konudaki görüşleri karşılaştıran Şükrü Elçin'in vardığı sonuç, 'Âşık Ömer'in asli vatanının Kırım Gözleve'si olduğu kuvvetle tahmin edilebilir' biçimindedir."[53]

Elçin'in verdiği bilgilere göre:

> "Ömer, mahalle mektebinden sonra medreseye kaydolur, ancak hırçın ve geçimsiz bir tavır sergiler. Derslerden sıkılır, hocalarından zaman zaman ceza alır. Bu dönemde Hafız-ı Şirazi Divanı ile Sadi'nin *Gülistan* ve *Bostan*'ını okur. Az çok Arapça ve Farsça öğrenen Ömer'e hikemiyat, tasavvuf ve sosyal meseleler daha cazip gelir. Bir süre edebiyat dersleri alır. Hocası ölünce medreseyi on beş yaşında terk eder ve kahvelerde saz çalmaya başlar. Çevresinde âşıklar toplanır, itibarı artar. Genç yaşta şöhret kazanan Ömer, birkaç yıl sonra Dağıstan'a, Azer-

[51] Kisbî: Kazanılmış, kesbedilmiş. Kesb ile alâkalı.
Suhan: Karşılıksız. Allah rızası için.
Hasbî: Karşılıksız. Allah rızası için.
Tehî: Boş, avare kalmak, hâlî. Eli boş.

[52] Elçin, 1987, s. 1.

[53] a.g.e., s. 3.

> baycan'a, İran'a, Türkiye'ye, Mekke ve Medine'ye gider. 1707'yi takip eden yıllarda öldüğü tahmin ediliyor."[54]

Ayrıca adını mahlas olarak kullanan Âşık Ömer kısa bir süre "Adlî" mahlasıyla şiirler yazmıştır. Kendini yetiştirdiği dönemlerde Klasik edebiyata yatkın olan şair, aynı zamanda âşık edebiyatını da yakından takip etmiştir. Eserlerinde klasik dilin açık bir şekilde belli olduğu görülen Ömer; gazel, murabba, muhammes, satranç, müstezat ve muamma alanında aruz veznini kullanmış, oldukça başarılı örnekler kaleme almıştır. Yine ordu şairi olan Ömer'in yaşadığı dönemde gerçekleşen savaşları anlattığı çok sayıda şiiri bulunmaktadır. Bunların yanı sıra halk musikisi ve klasik musikiyle yakından ilgili olan şairin bazı şiirleri bestelenmiştir. Ünlü *Şairnâme*'sinde kendi döneminden önce yaşamış ve çağdaşı olan kırk yedi âşığın dışında, seksen sekiz şairden söz etmektedir.[55] Yapılan araştırmalarda döneme ışık tutan bu eseri muhtevası bakımından olduğu kadar kaynak niteliği taşıması açısından da önemlidir.

> "Heceyle yazdığı semai, koşma türünden şiirlerinde ve bazı destanları ile tekerlemelerinde sade konuşma dilini kullanmıştır. Genç yaşından itibaren tambura çalmış, âşık kahvelerinde türküler söylemiştir. Musiki kültürüne vakıf olan şair, birçok beste yapmış, bazı şiirleri bestelenmiştir."[56]

Âşık Ömer, klasik edebiyat ve halk edebiyatı alanında çeşitli türlerde şiirler kaleme almış bir isim olduğundan bu şiirlerden kısa örnekler verilmiştir:

[54] Oğuz ve diğerleri, 2007, s. 241.

[55] bkz: Sakaoğlu, Alptekin, 2008, ss. 43-44.

[56] Oğuz ve diğerleri, 2007, s. 241.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER[57]

Hece Vezniyle Yazdığı Şiirler

1. Koşma[58]

Sebeb oldun ayırdın beni yârdan
Tîğ-ı gazab sana yâr olsun rakiyb
Kurtulma cihanda âh ile zârdan
Köhne dünyâ başına dar olsun rakiyb

Geçer günün gam ile safâ sürme
Âlemde mahrum ol murâda erme
Âhırette râhat yüzünü görme
Cehennemde yerin nâr olsun rakiyb ...[59]

2. Semâî:[60]

...
Gördüm yârimin yüzünü
Öptüm dostumun gözünü
Aradım buldum izini
Buldum ammâ neden sonra

[57] Kullanılan tüm şiir örnekleri Prof. Dr. Şükrü Elçin'in *Âşık Ömer* adlı kitabından alınıtdır.

[58] a.g.e., Koşmalar, 2 numaralı şiir, s. 17

[59] Tîğ-ı gazab: (Tamlama) Öfke kılıcı,
tîğ: Kılıç, pala,
gazab: Öfke.
Rakiyb; Rakib: şiirde sevgiliyi âşık kadar sevmediği hâlde ona yani sevgiliye sözünü geçiren ve onu aşıktan soğutmaya çalışan kimse.
Zâr: Ağlama, inleme.
Nâr: Ateş.

[60] a.g.e., 27 numaralı şiir, s. 42.

Kolumdan uçurdum bazı
Yeter ettin bana nâzı
Âşık Ömer'in niyâzı
Geçer ammâ neden sonra[61]
...

3. Destan:[62]

Pire Destanı

Hey gaziler bir seyrana uğradım
Söylenecek dinlenecek hâl değil
Dokuz, kişi bir pireyi kovalar
Ardı sıra, erilecek hâl değil

Mutaflar hep derildiler şaştılar
Et hammalları görünce kaçtılar
Ayağına yüz çift manda koştular
Göde çok çekilecek hâl değil

Gelir iken karşı tuttum bacağın
Düşüremedim pirenin kalçağın
Vardı yıktı bir fukarâ ocağın
Elli yılda yapılacak hâl değil[63]
...

[61] Niyâz: 1. Yalvarma, yakarma. 2. Rağbet ve istek.

[62] a.g.e., 35 numaralı şiir, s. 55.

[63] Seyran: Görmek.
Mutaf: Kıldan çul yapan, dokuyan ya da satan kişi.
Derilmek: Toplanmak.

Aruz Vezni ile Yazdığı Şiirler:
Gazel:[64]

Sinemin bâdında bitmiş bir ağaçta iki dal
Biri elma biri hurma bir sükker biri bal

İki dal üzre bitermiş iki ay ey müslüman
Biri sarı biri kızıl biri yeşil biri al

Ol iki ay dediğimiz iki kuştur ey nigâr
Biri huri biri tûti biri kumrî biri bâl ...

4. Muamma:[65]

Ol ne afettir vücûdu hâliyâ ihfâdedir
Menzili esfelde ammâ meskeni bâlâdedir

Ariyetten âr eder kesretde vahdet eylemiş
Gövdesi serpâ bürehne sîreti zîbâdedir

Söylemekten dinlemekten söyledüp dinlemeden
Ağlamaktan gülmeden âyine gibi sâdedir

[64] a.g.e., 41 numaralı şiir, s. 61.

[65] Sinem: Gögüs, kalp.
Bâd: Yel, rüzgar, soluk.
Sükker: Şeker.
Nigâr: Güzel, güzel yüzlü.
Huri: Ahu gözlüler. Gözlerinin akı karasından çok olan, pek güzel ve güzellikleri tarif ve tavsif edilemeyecek derecede güzel olan Cennet kızları.
Tûti: Dudu kuşu. Papağan. İşittiği sözleri ezberleyip, insan sesi taklidini yapan ve söyleyen bir kuş.
Kumrî: Kumru.
Cevap: Cenin
a.g.e., 45 numaralı şiir, s. 6.

Ne gice ne gündüz olur ana ne ay ne güneş
Bu ne dağda bağda ne sahrâda ne deryâdedir

İsmi vardır cismi yoktur cismi vardır ismi yok
Yemez içmez uyumaz uyanmadan âzâdedir

Erdürür avret değil avretdürür hem er değil
Bir sıfat olmaz muayyen Allemelesmâ'dedir

Ey Ömer her kim bilürse bu muamma sırrını
Başına teller sökünsün gussadan âzâdedir.[66]

5. *Murabba*:[67]

Gider oldum pür cefâ sen bir yana ben bir yana
Çünki kılmazsın vefâ sen bir yana ben bir yana

[66] Ol: O.
Afet: Son derece güzel.
Menzil: Yer dünya ev.
Esfel: En sefil, çok sefil, en alçak, en aşağı, çok fenâ.
Mesken: Ev.
Bâlâ: Yüksek, yukarı, ulu.
Ariyyet: Ödünç almak.
Âr: Utanma, çekinme.
Vahdet ve Kesret: Kesret ve vahdet birbirine mukabil(karşılıklı) iki kavramdır. Kesret çokluk, vahdet birlik anlamındadır. Kesretten vahdete ulaşanlar bir'in görüntüsü olması gibi, her şeyin Allah'ın isimlerinin tecellilerinden ibaret olduğunu anlarlar. Bu çokluktan tekliğe yani, maddî âlemden maneviyata Allah'a ulaşmaktır.
Serpa: Baştan aşağı.bürehne: açık, yalın, çıplak.
Siret: İnsanın huyu, hal ve hareketi.
Zibâde: Bâdeden.
Ayine: Ayna.
Sahra: Çöl.
Derya: Deniz.
Azade: Serbest, kayıtsız.
Muayyen: Görülen, belli olan.
Gussa: Gam, tasa.

[67] a.g.e., 49 numaralı şiir, s. 69.

Siz sağ olun biz selâmet idelim yâhu seni
Ver benim gönlüm bana sen bir yana ben bir yana
Âşıkın ma'şûk yanında zerrece yok rağbeti
Yâ ölüp yâ gitmeyince tâ bilinmez kıymeti
Kendime ihtiyâr ettim ben diyâr-ı gurbeti
Olalım yâr âşinâ sen bir yana ben bir yana ...

6. Muhammesler[68]

Aşkın ile ciğeri büryân ararsan işte ben
Sen gibi bir âleme sultân ararsan işte ben
Senin aşkınla habibim dilde râhat kalmadı

Gönlü pür gam dîdesi giryân ararsan işte ben
Âşıka kan ağladır cânân ararsan işte sen

Akıbet senin yolunda sevdiğim ölsem gerek
Fâide yok iltifat yok sararup solsam gerek
Ben bu derdi çeke çeke âkıbet ölsem gerek

Asla bilmez kendözün hâyrân ararsan işte ben
Hastayım bu derdime derman ararsan işte sen

Süzüp âhû gözlerini âşıka nâz eyledi
Çevrini hadden aşırdı lûtfunu az eyledi
Ağlayup gülmediğine sevdiğim hazzeyledi

[68] Pür: Çok, dolu, çok fazla.
Cefâ: Eziyet sıkıntı zülum
Diyâr-ı gurbet: (Tamlama) Gurbet diyarı.
Âşina: Tanıdık.
a.g.e., 77 numaralı şiir, s. 97.

Bağrı yanık dîdeleri kan ararsan işte ben
Bendegâna bâis-i üftân ararsan işte sen ...[69]

7. Müseddesler:[70]

Bir âfet yüzlü dildârın yine oldum giriftâri
Cihanda görmedim ben böyle bir yâr-ı cefâkâri
Beni ağlattı dünyâda varup güldürdü ağyâri
Bulursam rûz-i mahşerde ben ol yâr-ı sitemkâri

Açam başım dökem yaşım yaka yırtam kılam zâri
O yâr ile benim da'vâm Hudâ fasleyleye bâri

İşim bu dâr-ı dünyâda yaman etti diyem yâ Rab
Gözüm yaşın figan etmekle kan etti diyem yâ Rab
Bana nettiyse bu şûh-i cihân etti diyem yâ Rab
Benim ebrusu veş kaddim kemân etti diyem yâ Rab

[69] Büryân: Tandırda susuz olarak pişirilen kebap.
Habib: Seven.
Dil: Gönül
Akıbet: Âkıbe(e): Bir şeyin sonu. Sonuç.
Pür gam: (Tamlama) Gam dolu.
Dîde: göz. Giryan: gözyaşı.
Canan: Sevgili, güzel.
Akıbet: Âkıbe(e): Bir şeyin sonu. Sonuç.
Kendözün: Kendi özüne.
Bendegân: Kullar, köleler.
Bâis-i Üftân: (Tamlama) Düşmeye sebep.
Dildâr: 1. Kalbi hükmü altında tutan. 2. Sevgili 3. Ma'şuk.
Giriftar: Tutulmuş, yakalanmış.
yâr-ı cefâkâr: (Tamlama) Eziyet çektiren yar. 1. Eziyet eden. 2. Eziyet çeken.
Ağyar: El, yabancı.
Rûz-ı Mahşer: (Tamlama) Mahşer gününde.
Rûz: Gün.
Yar-ı sitemkar: (Tamlama) Zulmeden yar.
Sitemkâr: Zalim. Zulüm yapan
Bendegân: Kullar, köleler.
Bâis-i üftân: (Tamlama) Düşmeye sebep.

[70] a.g.e., 81 numaralı şiir, s. 101.

Açam başım dökem yaşım yaka yırtam kılam zârî
O yâr ile benim da'vâm Hudâ fasleyleye bâri ...[71]

8. Müstezâd:[72]

85
Bir şâha kul oldum yine âzâde gezerken
Uğrattım aceb kendimi dünyâda gezerken
El çekmiş iken neyler idim ben yine ey yâr
Bendoldu gönül seyr ü temâşâda gezerken
Gül gibi açup gör ki benim yârelerim çok
Döndürdü firâk âteşi sahrâda gezerken
Uçmuş idi dil mürgu hümâ gibi hevâde
Cevlân ederek fahr ile bâlâda gezerken
Âşık Ömer'i âteş-i aşk eyledi ihrak
İzhâr edemez sırrım ihfâda gezerken[73]

[71] Dildâr: 1. Kalbi hükmü altında tutan. 2. Sevgili 3. Ma'şuk.
Giriftar: Tutulmuş, yakalanmış.
Yâr-ı cefâkâr: (Tamlama) Eziyet çektiren yar. 1. Eziyet eden. 2. Eziyet çeken.
Ağyar: El, yabancı.
Rûz-ı Mahşer: (Tamlama) Mahşer gününde.
Rûz: Gün.
Yar-ı Sitemkar: (Tamlama) Zulmeden yar.
Sitemkâr: Zalim. Zulüm yapan.
Figan: Ağlayıp sızlama, bağırıp çağırma.
Veş: Eklendiği söze "gibi, benzer" anlamlarını vererek birleşik söz varlıkları oluşturur.
Dizede: Kaşı gibi.
Kadim: Boy, pos.

[72] a.g.e., 85 numaralı şiir, s. 107.

[73] Âzâde: Serbest, kayıtsız.
Seyr: Seyretmek.
Temaşa: Seyretmek.
Firak: Ayrılık, ayrılma.
Murg: Simurg, diğer ismiyle Zümrüdü Anka kuşu.
Hümâ: Cennette yaşayan bir kuş.
Cevlan: Cevelan. Gezip dolaşma.
Fahr: Övünmek.
Hevâ: Hava.
Ateş-i aşk: (Tamlama) Aşk ateşi
İhrak: Ateşe atmak, yakmak.
İzhar: Meydana çıkmak.
İhfa: Saklamak, gizlemek.

* * *

Yüz tutdu cefâya[74]
Bin türlü belâya
Hûb sevmeği tekrar
Bir kaşları yâya
Bir çâre meded yok
Bu bağrımı nâya
Per kıldı küşâde
Düştü yine pâya
Gel hâline bir bak
Değme zürafaya

[74] Hûb: Hoş, güzel, iyi.
Meded: Yardım, imdat.
Nây: Ney, kamış düdük.
Per: Kanat.
Küşâde: Küşude: açık, açılmış.
Pây: 1. Ayak. 2. Kök. 3. Dip.
Zurafâ: Zarif, hoş.

Gevheri

HAYATI

ASIL ADI MUSTAFA OLAN Gevheri'nin ne zaman ve nerede doğduğunu bilmiyoruz. XVII. asrın son yarısında şöhret kazandığına ve bir koşmanın sonunda H. 1127 tarihini söylediğine göre, onun XVII. asrın ilk yarısında doğup H. 1127'den (M. 1715) sonra öldüğüne hükmedebiliriz. Kırım Han'ı Birinci Selim Giray'ın hicri 1100'de (m. 1688-9) İstanbul'u ziyareti vesilesiyle söylediği bir manzume de şairin yaşadığı asrı tayin eden bir vesikadır.[75]

Yine Gevheri'nin nereli olduğuna dair kesin bir belge yoktur, fakat diğer saz şairlerinin eserlerinde ve cönklerinde onun Kırımlı olduğu hakkında bilgilere rastlanmıştır. Kendi şiirlerinde konuyla alakalı bir delile rastlanmazken çoğu araştırmacı tarafından Kırımlı olduğu kabul edilmektedir. Şiirlerinde genellikle "Gevheri" ismini kullanan şair

[75] Boratav, 2000, s. 119.

nadiren de olsa "Âşık Gevheri" ve "Kul Gevheri" mahlaslarını da kullanmıştır.

Memuriyet görevindeyken İstanbul'un dışında Bağdat, Şam ve Rumeli'yi gördüğünü anladığımız eserlerinde saz çaldığı, savaşlara katıldığı bilgisine de ulaşılmaktadır.

Gevheri'nin Bektaşiliğe mensup olduğunu ileri sürenler varsa da, Şükrü Elçin'in, "Bektaşi'den ziyade Bektaşî muhibbi saymak bize uygun görünüyor"[76] şeklindeki görüşüne biz de katılıyoruz.

Şiirlerinden hareketle iyi bir medrese öğrenimi gördüğünü söyleyebiliriz.

Gevheri'nin şiirlerini topladığı divanı henüz bulunamamıştır. Türkiye ve Avrupa kütüphanelerindeki cönklerde yüzlerce şiirine rastlanmaktadır. Ayrıca Çorum ve Bursa yazmaları da divandan daha çok divançe özelliğini göstermektedir.

Gevheri, çok söyleyen ve yazan bir şair olup, hem hece hem de aruz vezniyle yazılmış şiirleri vardır. Dili, gördüğü medrese öğrenimi ve divan şairlerinin etkisiyle döneminin yazı diline yaklaşmaktadır.

Hece ile yazdığı şiirleri semai ve koşma; aruzla yazdığı şiirleri ise divan, kalenderi, gazel, semai ve müstezat tarzındadır.

Şiirlerinin büyük çoğunluğunda aşk temasını işlemiştir. Gevheri, musikiye aşina bir âşık olup şiirlerinde kendi adını taşıyan bir de musiki makamı vardır.[77]

Mehmet Fuad Köprülü, *Saz Şairleri II* adlı eserinde Gevheri'nin eserleri ve edebî kişiliğinden bahsederken şairin hece vezni ve aruz vezni ile şiirler yazdığından, dolayısıyla klasik edebiyatın tesirinde kaldığından bahseder. XV. ve XVI. yüzyıl Klasik Dönem şairlerinin yazdıkları manzume-

[76] Elçin, 1984, s. 16.

[77] Alptekin, Sakaoğlu, 2008, s. 52.

lerle benzerlik gösteren divanlardan da bahseden Köprülü, âşık edebiyatının özellikle XVII. yüzyılda aruz vezni ile ürünler vermesinin de altını çizer. Şairin halk zevkine uygun, ruh hâllerini anlatan, orijinal mecazlarla yazdığı parçalarının ise daha çok hece vezni ile kaleme alınan eserler olduğunu söyler. Yine bu konuyla ilgili verilerden yola çıkan Köprülü, Gevheri ile ilgili şahsi kanaatini şu şekilde anlatır:

> "Hece ile yazılmış eserlerinde daha ziyade halk edebiyatının ve halk zevkinin unsurları ki, bu hususta onu Kuloğlu'nun muakkıbi[78] addedebiliriz. Bilhassa aruz ile yazdığı parçalarda da klâsik edebiyat unsurları ki, bu cihette de—sair muasırı olan sazşâirleri gibi—Fuzulî'den müteessir[79] olmuştur. İlk unsurun galip olduğu eserlerinde Gevheri kendi âşık ve san'atkâr ruhunun hususiyetlerini ve yaşadığı devrin samimî hayatın duygularını kuvvetle göstermeye muvaffak[80] oluyor."[81]

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER[82]

Hece Vezni ile Yazdığı Şiirler

1. Koşma[83]

Bir kaşı hilâle meyletti gönül
Bedir olmuş ammâ gene bir hoşça
Yanağı gülleri yabâne değil
Sehil solmuş ammâ gene bir hoşça

[78] Takipçi.

[79] Tesir altında kalmış.

[80] Başarmış.

[81] a.g.e., s. 201.

[82] Bu bölümde örnek olarak verilen tüm şiirler Prof. Dr. Şükrü Elçin'in *Gevheri* adlı kitabından alıntıdır.

[83] a.g.e., 1 numaralı şiir, s. 17.

Gönül eğlencesi alnının mâhı
Nâz ü istiğnâsın komamış dahi
Rûy ü ruhsârında hatt-ı siyahı
Yeni yetmiş ammâ gene bir hoşça[84]
...

9. Semai[85]

Yâr gideli bizim ilden
İller harab oldu harab
Söylemem derdimi dilden
Diller harab oldu harab

Aldırdım elden dilberi
Ya neylerim cân ü seri
Sunam uçtu şimdengeri
Göller harab oldu harab
...

Olanlar aşkınla zahir
Firkat-pezir oldu âhır
Gevheri biçâre şâir
Kullar harab oldu harab[86]

[84] Bedir: 1. Ayın on dördü. 2. Dolunay.
Sehil: Kolay, sade.
İstiğnâ: İstemez görünme, nazlanma.
Rûy: 1. Bir tür zambak çiçeği. 2. Pembe renkte küçük taneli bir cins üzüm.
Ruhsar: Yanak.
Hatt-ı siyah: (Tamlama) Siyah ayva tüyleri.

[85] a.g.e., 71 numaralı şiir, s. 90.

[86] Ser: Baş.
Zahir: Görünen, aşikar.
Firkat-pezir: Ayıran.
Biçare: Çaresiz, zavallı.

Aruz Vezni ile Yazdığı Şiirler

1. Divân[87]

Aşk-ı cânan bir yana destimde sahbâ bir yana
Ta'n-ı a'dâ bir yana başımda sevda bir yana
Geçmezim ol mâh-rûdan gelse âlem bir yana
Olsa dünyâ bir yana ben zâr-ı şeydâ bir yana

Dil-rübâlar içre öyle bir sehî kamet mi var
Mufassal cevr ü cefânı çekmeğe tâkat mı var
Nâr-ı hicrinden efendim bir nefes râhat mı var
Âh ü efgan bir yana göz yaşı deryâ bir yana[88]
...

2. Gazel[89]

Ol benim âlemde varım gelmedi yâ Rab niçün
Nakd-i ömrüm nazlı yârim gelmedi yâ Rab niçün

Dide hasret eşk-i hûn-bar oldu bir cûy-ı revan
Hadden aştı intizârım gelmedi yâ Rab niçün

[87] a.g.e., 81 numaralı şiir, s. 100.

[88] Aşk-ı canan: (Tamlama) Sevgilinin aşkı.
Dest: El.
Sahbâ: Şarap.
Ta'n-ı a'dâ: (Tamlama) Düşmanların ayıplaması.
Mâh-rû: Ay yüzlü.
Zâr-ı Şeyda: (Tamlama) Çılgınca inleyen, çok acı çeken aşık.
Dil-rübâlar: Gönül alan, gönül kapan.
Sehî: Uzun, fidan gibi boy.
Kamet: Endam.
Mufassal: (İzahlı çeviri) Güç, kuvvet iktidar.
Nâr-ı hicr: (Tamlama) Ayrılık ateşi.
Efgan: Feryatlar. 2. Acı ile bağırıp çağırma.
Deryâ: Deniz.

[89] a.g.e., 86. numaralı şiir, s. 105.

Gülşen-i firkatte nâlân oldu bu can bülbülü
Zülfü sünbül gül'izârım gelmedi yâ Rab niçün

Gevheri kaldım firâkî kuşesinde hasta-hâl
Hey dirîga yâr-ı garım gelmedi yâ Rab niçün[90]

10. Semâî[91]

Yeter naz eyledin dilber ne buldum bu cefâlarla
Beni öldürdün ey kâfir mülûkâne ezalarla

Gözüm yaşın şarab ittin cigerciğim kebab ittin
Aşkın ile harab ittin sen âlemde safalarla

İdersin herkese rağbet nedir hâsıl nedir minnet
Ne lâyıktır sana ülfet bir iki bî-nevâlarla

Habîbim doğru söyle dil-i mahzûnu şâd eyle
Neden düşmüş lebin böyle şarâb-ı âşinâlarla

Gevheri olalı zahir güzeller sevmede mâhir
Sen uğrattın beni âhır belâya iftirâlarla[92]

[90] Nakd-i ömrüm: (Tamlama) Sayılı ömür.
Dide: Göz.
Eşk-i hûn-bar: (Tamlama) Kan yağdıran aşk.
Cûy-ı revan: (Tamlama) Akan nehir.
İntizâr: Ümit ederek beklemek.
Gülşen-i firkat: (Tamlama) Gül bahçesinden ayrılınca.
Nâlân: İnleyen, sızlayan, ağlayan.
Gül'izâr: Gül yanaklı.
Kuşe: Köşe.
Hey dirîga: Eyvah. Yazık.

[91] a.g.e., 87 numaralı şiir, s. 106.

[92] Mülûkâne: Padişahlara yakışır bir surette.
Eza: Sıkıntı, eziyet.
Hâsıl: Meydana gelen minnet. İyiliğe karşı duyulan şükür hissi.

11. Kalenderi[93]

Ey ruhleri gül kameti bâlâ güzelim gel
Gel oldu tamam va'de-i ferdâ güzelim gel

Mestâne gönül meclis içinde seni ister
Gel nûş idelim sâgar-i sahbâ güzelim gel

İkrârına dur bendeni ferdâlara salma
Ol va'deye dur serv-i hırâmân güzelim gel

Kûyunda senin gûşuna girmez mi figanım
Akıtma sirişkin didelerim mâ güzelim gel

Mecnun gibi sahrâda gezer Gevheri dâim
Lâyık mı sana ey saçı Leylâ güzelim gel[94]

Ülfet: Alışkanlık, dostluk.
Bî-nevâ: Zavallı, nasipsiz, muhtaç.
Dil-i mahzûn: (Tamlama) Kederli gönül.
Şâd: Sevinçli, menun.
Leb: Dudak.
Şarâb-ı âşinâ: (Tamlama) Tanıdık içkilerle.
Mâhir: Becerikli, hünerli.

[93] a.g.e., 92 numaralı şiir, s. 111.

[94] Ruh: Yanak.
Kamet: Boy, endam.
Bâlâ: Yüksek, yüce.
Va'de-i ferdâ (Tamlama) Beklenen, gelecek zaman.
Mestâne: Sarhoşcasına, sarhoşa yakışır.
Nûş: İçmek.
Sâgar-i sahbâ: (Tamlama) Şarap kadehi, bardağı.
İkrâr: Karar.
Ferdâ: Yarınlar.
Serv-i hırâmân (Tamlama) Selvi gibi salınan.
Kûy: Mahalle, sokak.
Gûş: Kulak.
Figan: 1. Bağırıp çağırma. 2. Ağlayıp sızlama.
Sirişkin: Gözyaşı.
Dide: Göz.
Mâ: Su.

12. Müstezad[95]

Dilber sana ben gözleri mestan dimedim mi
Fettan dimedim mi
Efgan ederek bende bu giryan demedim mi
Nâlân demedim mi
Meftun olalı sen mehitâbâna gönülden
Ah ne gelir elden
Kaddimi hilâl eyledi devran demedim mi
Hicran demedim mi
Sevmez beni yâr niceye dek şâh-ı levendim
Sen kendi efendim
Gel sevdiceğim eyleme bühtan demedim mi
Her an demedim mi
Ermen ne aceb kadr-i visalinle murâda
Bu devr-i fenâda
Eyyâm-ı şerif Gevheri kurban demedim mi
Ferman demedim mi[96]

[95] a.g.e., 95 numaralı şiir, s. 114.

[96] Mestan: Sarhoş.
Fettan: Fitne çıkaran, karıştıran.
Giryan: Ağlayan.
Meftun: Aşık. Mecnun.
Mehitâbân: 1. Parlak ay. 2. Sevgili.
Kadd: Boy.
Devran: Dünya, felek, talih, kader; devir, zaman.
Hicran: 1. Ayrılık. 2. Keder.
Şâh-ı levend: (Tamlama) Askerlerin başı.
Bühtan: İftira, yalan.
Kadr-i Visal:(Tamlama) Kavuşmanın kıymeti.
Devr-i fenâ: (Tamlama) Yokluk devri,zamanı.
Eyyâm-ı şerif: (Tamlama) Mübarek günler.
Ferman: Emir; Padişah tarafından yazılan emir.

Altıncı Bölüm

XVIII. Yüzyıl

XVIII. yüzyıl saz şairleri hakkında kısa bilgi

XVIII. YÜZYILA GENEL OLARAK bakıldığında Türk edebiyatının her alanda geliştiği görülmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan mahallileşme hareketi özellikle edebiyat çevresinde oldukça etkili olmuştur. Yine Lâle Devri'nin yaşandığı bu asırda eğlence ve zevk unsurları sanatçıların eserlerine yeni bir yön vermiştir. Bu gelişmelere paralel olarak bu yüzyılda halk edebiyatı daha çok rağbet görmüş hatta Divân şairleri diğer yüzyıllardan farklı ve ilk olarak Halk şairlerinden etkilenmişlerdir. Bu bağlamda âşık edebiyatı diğer edebiyat alanları üzerinde etkili olmuş böylelikle kollar arası benzer ürünler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde çok sayıda âşık yetişmiş fakat saz şiiri geleneğinin özellikleri tamamıyla korunamamıştır. Hem kendi alanlarında başarılı ürünler verememişler hem de klasik şiiri tam manasıyla icra edememişlerdir. Bu nedenle bu asırda âşık edebiyatı dalında güçlü temsilciler yetişememiştir. Yine bu asırda az da olsa asker saz şairleri karşımıza çıkmaktadır.

"Bu yüzyılda ilk kez, âşık şiirinin klasik edebiyat üzerindeki etkisini gösteren önemli bir belge görürüz: Lâle Devri'nin ünlü ozanı Nedim, koşma biçiminde, hece tartılı bir şarkı yazmıştır...

Öğretisi, Müslüman, olmayanları içlerine almalarını hoş gören Bektaşîliğin de etkisiyle, XVIII. yüzyıldan başlayarak, âşık geleneğinin Hıristiyan Ermeni sanatçıları kendine çekebildiğini görüyoruz; bu sanatçıların birçoğu, Bektaşî olsun olmasın, âşık şiirini öğrenip benimsemiş, Müslüman âşıklarla boy ölçüşme yeteneğini göstermiş kimselerdi. Bu Ermeni aşuğlarının üç tanesini sayalım: Mecnunî, Âşık, Vartan, Civan. Bunlar, Türkçe şiirler bırakmışlardır. Gizemci şiirde Bektaşî ile Alevî yönsemeleri, bu yüzyılda birbiriyle özdeşleşmeğe başlamıştır; Osmanlı İmparatorluğu ile İran arasındaki çatışmaların sona ermesiyle Alevî-Kızılbaş ozanların yapıtlarındaki siyasal ıra da ortadan kalkmıştır. Bu yüzyıl içinde Bektaşî edebiyatı da sivrilmiş kişilikler yaratmamıştır. Dinsel olmayan halk edebiyatına koşut olarak, bu edebiyat da, XIX. yüzyılda, yeniden canlanacaktır."[97]

"XVIII. yüzyılda çok sayıda şair yetişmesine rağmen, âşık tarzını bir önceki ve bir sonraki asırlarda yetişen sanatkârlar kadar güçlü bir şekilde sürdüren temsilcilere rastlamıyoruz. XVII. yüzyılda başlayan klasik edebiyata özenme hareketi, XVIII. yüzyılda daha ileri bir düzeye ulaşmıştır. Şairlerin büyük bir kısmının ortaya koyduğu bu eğilim, asıl kendi tarzlarından uzaklaşmayı da beraberinde getirmiştir. Yani âşıklar, kendi tarzlarının dışında çıktıkları için asıl alanlarını boş bırakmışlar, fakat etkisi altında kaldıkları veya özendikleri klasik şiirde de yeterince başarılı olamamışlardır. Bu yüzyılda âşık sayısındaki fazlalığa rağmen güçlü temsilci yetişmemesinin önemli nedenlerinden biri olarak bunu söyleyebiliriz. Saim Sakaoğlu, XVIII. yüzyılda yaşayan şairlerin adlarını şöyle sıralamıştır. Abdi, Agâhi, Âşık Ahmed, Âşık Ali, Âşık Bağdadi, Âşık Deruni, Âşık Halil, Âşık Nigâri, Âşık Ravzi, Âşık

[97] Boratav, 1968, ss. 353-354.

Sadık, Hocaoğlu, Hükmi, Kabasakal Mehmed, Kıymeti, Küşadi, Levnî, Mağriblioğlu, Nakdi, Seferlioğlu, Sırri, Şermi, Talibi."[98]

Mehmet Fuad Köprülü ise yukarıda sayılan isimler ile bunlardan farklı olarak: Ravzî, Katibî, Derviş Musa, Ahmed, Mahtûmî, Neşatî, Mecnunî, Vartan, Civân, Nûrî, Kamil, Âşık Said, Nigârî, Âşık Süleyman, Kütahyalı Sırrı, Şem'i. Garb Ocaklarından; Nakdî, Seferoğlu, Mağribli Oğlu ve Kara Hamza'yı da bu yüzyıl âşıklarına dâhil eder.

Öcal Oğuz dönemin Türkiye ve Azerbaycan sahasındaki âşık edebiyatı ilgili görüşlerini bildirirken şu açıklamaları yapar:

> "Bu yüzyılda âşıklar arasında medrese tahsili gören, medrese çevresine giren, klasik şiir üslubunu tanıyan şairlerin arttığı görülmektedir. Terkipli ve klasik şairlere yakın bir üslubu benimseyen şairlerin her iki sahada da mevcudiyeti dikkat çekmektedir. Bu şairle bir önceki yüzyılda hızlanan aruzla şiir yazma-söyleme geleneğini gazel, divani, muhammes, semai gibi türlerle devam ettirmişlerdir. Klasik şiirle büyük ölçüde yakınlaşan XIX. yüzyılın habercisi niteliğindeki bu gelişme daha çok şehir çevresinde ve yeniçeri evraklarının dışında kalan âşıklarda karşımıza çıkmaktadır. Bu âşıklar, XIX. yüzyılda büyük bir yekûna ulaşan gazel, divani, selis, muhammes, semai, kalenderi gibi aruzlu şekilleri kullanmışlardır.
>
> Bu yüzyılda hece ile söylenen şiirlerin dış yapı özellikleri, geleneğin sınırları içindedir Her iki sahada da hecenin sekizli ve on birli kalıpları kullanılmıştır. Ek geçen şiirlerin bu kalıplarda olması, geleneğin bu iki kalıbı tercih ettiğini de göstermektedir.
>
> Her iki sahada da şiir üslubu büyük ölçüde klasik şiire bağlıdır. Sevgili anlayışı, zamandan şikâyet, ayrılık, felekten şikâyet, yoksulluk vb. konular her iki sahada da yoğun olarak işlenmektedir. Kullanılan mazmunlar, teş-

[98] Oğuz ve diğerleri, 2007, ss.242-243.

> bihler, semboller, klasik şiir üslubuna başlıdır. Ancak Türkiye sahasında destan üslubunu benimseyen Mağrip Ocaklı şairler, kahramanlık temalı şiirleriyle dikkat çekmektedir. XVIII. yüzyıl Türkiye sahasında âşıkların büyük bölümü destani üsluba bağlıdır. Bu şiirlerde Osmanlı coğrafyasının genişliği, savaşlar ve fetihler, büyük bir devletin mensubu olmanın gururu içinde şiirleştirilmektedir. Kaybedilen topraklar veya öldürülen kumandanlar için söylenen ağıtlarda da aynı üslubu görmekteyiz. Azerbaycan sahasında bu coğrafi genişliği bulmak mümkün olmamaktadır."[99]

Oğuz çalışmasının devamında dönemde Türkiye'deki bütün âşıkların saz eşliğinde şiir söylemediklerini, yine Azeri sahasındaki atışmalara karşılık Türkiye'de vaka karşısında söylenen uzun destanların ortaya çıktığından bahseder.

Yapılan çok sayıdaki çalışmadan aşağı yukarı bu sonuçlar çıkmıştır. XVIII. yüzyıl edebiyatı her alanda gelişirken türler arasındaki geçişler ve benzerlikler tam olarak yukarıda bahsettiğimiz izlenimlerle sonuçlanmıştır. Sayılarının çokluğuna rağmen alanlarında az sayıda başarılı örnekler veren âşıklar bu yüzyılda da halk zevkine uygun ürünlerle, türün asırlar arasında geçişini ve yaşadıkları dönem hakkında yazılı kaynaklar bırakarak edebiyatın gelişimine önemli bir katkı sağlamışlardır.

> "XVIII. yüzyılda yaşayan âşıklarda görülen önemli bir özellik de klasik şiirin terim ve mazmunlarının âşık tarzını çok güçlü bir şekilde etkisi altına almış olduğudur. XVIII. yüzyıl âşık şiirinde karşımıza çıkan sevgili anlayışı, zamandan ve felekten şikâyet, çevreden hoşnutsuzluk, ayrılık gibi konularda klasik şairlerin bakışma yakınlaşma gözlenmektedir. Bu dönem şiirlerinin bir özelliğinin de yoğun bir şekilde yoksulluktan şikayet teması oldu-

[99] a.g.e., ss. 242-243.

ğunu belirtmeliyiz. Osmanlı devletinde bu yüzyılda halk tabakaları tarafından daha derinden yaşanan yokluk ve yoksulluğun bir şiir teması olarak âşıkları etkilediği değerlendirilebilir. Bu dönemde kullanılan mazmunlar, teşbihler, semboller klasik şiir geleneğinden gelmektedir. Bununla birlikte, Karacaoğlan'la sembolleşen 'yayla âşıklığı' tarzını yürütenlerle, ordu şairlerinin, Magripli şairlerin bu genellemelerin dışında kalan şiirleri yok değildir. Bu yüzyılda yaşayan ordu şairleri, Magrip Ocaklı şairler genel olarak destan üslubunu benimsemişlerdir ve şiirlerini 'koçaklama' diye adlandırılan şiir türünde vermişlerdir. Denilebilir ki, XVIII. yüzyılda yetişen âşıkların büyük bölümü destani üsluba sahiptir. Bu âşıklar arasında Magrip Ocakları'nda yaşayanlar önemli bir yere sahiptir."[100]

[100] M. Öcal Oğuz, "Ozan Baksıdan Âşık'a Dönüşüm."

Kabasakal Mehmed

HAYATI

YAŞAMIYLA İLGİLİ FAZLA bir bilgiye ulaşılamayan Kabasakal Mehmed, Rumeli asıllıdır. Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın oğlu Ahmet Paşa'nın ordusunda bulunmuş olduğundan bir asker-şairdir. Çok güçlü bir sanatçı yapısına sahip olmasa da kaleme aldığı şiirlerinden onun âşıklık geleneğini benimsediği ve dönemi içinde âşık vasfıyla anılan bir saz şairi olduğu anlaşılmaktadır.

> "XVIII. asrın ilk yarısında yetişen sazşâirlerinden biri de, Rumeli ahâlîsinden olup, galiba, şehid Fâzıl Mustafa Paşa'nın oğlu Köprülüzâde Ahmed Paşa'nın maiyyetinde bulunmuş olan Kabasakal Mehmed'dir. Avusturyalılar'ın zaptettikleri Niş kal'asını 18 Ekim 1737'de onlardan geri alan ve gerek valiliklerde, gerek muhtelif harplerde değerli hizmetleri olan Ahmed Paşa'ya takdim ettiği iki destandan Niş fethi münasebetiyle yazdığı birincisinde, şâirimiz, Köprülü ailesi'nin büyük şahsiyetlerini hürmetle anmaktadır: Efendimiz diye andığı Fâzıl Ahmed

Paşa'yı Kandiye fatihi olarak zikrettiği gibi, Merzifon'lu Kara Mustafa Paşa'dan da şehid efendimiz diye bahsetmekte ve—mübârek cesedinin gizli kalmasını—onun bir kerameti eseri olarak göstermektedir. Destanda İran'a geçtiğini söylediği Amca Paşa İran Seraskeri Köprülüzâde Abdullah Paşa'dır; Bosna'yı fetheden, Nûman Paşa'dır. İkinci destan, daha doğrusu arzıhâl, mütemâdi harblerden sonra idârenin nasıl bozulduğunu, halka nasıl zulmedildiğini Paşaya anlatmak için yazılmıştır."[101]

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER[102]

Fukara kulların arz-ı hâl kıldı
Ahvaller ziyade perişan oldu
Masumlar mektepte okumaz oldu
Masumlar duasın alın efendim

Mektebin önünde ahır yapıldı
Hep okuyan sıbyan geri çekildi
Etme diyenlerin evi yıkıldı
Bunun ilacını görün efendim

Yiyiciler akçe ister zaleme
Verilen malımız gelmez kaleme
Perişanlık şayi oldu âleme
Kullarına imdad kılın efendim

Akşam olur yiyiciler derilir
Fukara kulların kusurun bulur
Haftada hem üç yüz kuruşun alır
Keyfiyet ü hâlimiz bilin efendim

[101] Köprülü, 1962, ss. 394-395.
[102] a.g.e., ss. 419-420.

Silahdar yazmağa tertip olundu
Gitmeyenler için defter verildi
Üç yüzden ziyade kulun soyuldu
Reaya ahvalin bilin efendim

Yetmiş kadar adam mahbus bulundu
Nice bigünahlar zahimdar oldu
Mütevelli imam sebebi oldu
Kulların ahvalin bilin efendim

Yetmiş âdem ile ihzar olundu
Reaya kulların hâli bilindi
Üç kimse üstüne hüccet olundu
Hâlimiz merhamet kılın efendim

Kara Molla Oğlu araya girdi
Altı kese akçeye halas buldu
Reâyaya cebren salyane oldu
Bize olan zulmü bilin efendim

Niş gibi kalenin fethini kıldın
Koymadın küffarden intikam aldın
Alemde gazilik şöhretin buldun
Kullar intikamın alın efendim

Kusurum affınla eyle inayet
Hatiften tarihi döştü hidayet
Yoktur keremine asla nihayet
Mehemmed bîçare kulun efendim[103]

[103] Ahvaller: Hâller, vaziyetler, oluşlar.
Zaleme: Zalimler.
Şayi: Duyulmak, işitilmek.
Derilir: Toplanır.
Reaya: 1. Bir kimsenin emri altında bulunanlar. 2. Bir hükümdarın himayesi altında bulunan halk. 3. Bütün halk.

Zahimdar, Zahmdar: Yaralı.
Mütevelli: 1. Birinin yerine geçen. 2. Bir vakfın idaresine memur edilmiş kimse
İhzar: Hazır olmak.
Hüccet: 1. Senet, delil. 2. Şahit
Halas: Kurtulma, kurtuluş.
Cebren: 1. Zorla. 2. Kuvvet kullanarak.
Küffar: Gavur.
İnayet: Yardım, lütuf. Meded etmek.
Hatif: Gayıptan haber veren cinni. 2. Seslenici
Hidayet: 1. Doğruluk. 2. Dalalet ve hurafeden ayrılmak.

Âşık Abdî/Abdî

HAYATI

HAYATI HAKKINDA PEK AZ bilgiye sahip olunan Âşık Abdî'nin XVIII. yüzyılın ikinci yarısında öldüğü tahmin edilmekle birlikte doğum tarihi hakkında kesin bir kayıt yoktur. Hakkında bilinenler arasında şairin "Âşık Abdî" ve "Abdî" mahlaslarını kullandığı bilgisine ulaşılırken yine İstanbul'un neredeyse her semtini anlatan manzumeleri olduğu bilinmektedir. Daha çok gazel biçiminde aruz vezniyle semai ve divan şiirleri yazan şair, âşık edebiyatı geleneğine uygun hece vezniyle de destan ve koşmalar kaleme almıştır. Onun şiirleri her şeyden önce dönemine ait bilgileri taşıması ve yaşadığı asra ait bilgileri barındırması bakımından oldukça önemlidir.

Sakaoğlu ve Alptekin, *Türk Saz Şiiri Antolojisi* adlı eserlerinde Abdî'ye de yer vermişler ve onun adının Sun'î'nin *Şairname*'sinde geçtiğinden bahsetmişlerdir.[104] Buna göre

[104] a.g.e., s. 76.

Sun'î, eserinde Abdî'nin Bağdat'a şan veren bir şair olduğundan bahseder.

Şairden yine *Türk Saz Şairleri* adlı eserinde Mehmet Fuad Köprülü bahseder. Köprülü'ye göre, aruz ve hece vezniyle manzumeler yazan ve oldukça yüksek bir kültüre sahip olan Abdî'nin şiirlerini Âşık Ömer'in tesirinde kaleme aldığını söyler.

> "1753'te Mekke'de üç yıl mücavir kaldığı ve sonra İstanbul'a döndüğü şiirlerinden anlaşılan Âşık Abdî mahlâslı bir sazşâiri, arûz ve hece vezinleriyle yazdığı muhtelif manzûmeleriyle ve bilhassa İstanbul'un hasretini ve güzeliklerini terennüm eden güzel şiirleriyle dikkate lâyıktır. Oldukça yüksek bir edebî kültüre sahib olduğu anlaşılan bu âşıkın bir Âşık Ömer mukallidi olduğu derhâl göze çarpıyor. İstanbul'un muhtelif semtlerini, mesirelerini tavsif eden, arûz ile yazılmış uzun bir şiiri, nazım tekniği bakımından kusurlu olmakla beraber, o devrin içtimâi hayatını, kıyafetlerini, âdetlerini, oldukça renkli ve canlı olarak göstermek bakımından ehemmiyetlidir."[105]

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

Koşma[106]

Nedendir gül yüzün seyreden aşık
Bülbüller misali efgana gelir
Dolanır kûyunu çok bağrıyanık
Derdlidir cümlesi dermane gelir

Kendine bendeni yâr-ı gar etsen
Ne olur sevdiğim böyle kâr etsen
Cemâlin şem'ini aşikâr etsen
Dönerek nice bin pervane gelir

[105] a.g.e., ss. 400-401.

[106] Sakaoğlu, Alptekin, 2008, s. 76.

Sana ben ahvalim söyleyim derken
Divane gönlümü eyleyim derken
Seninle bir sohbet eyleyim derken
Neyleyim ol rakib bigâne gelir

Sevdiğim doğrusu pek güzel imiş
Gülleri açılmış kemalin bulmuş
Yâr ile rakipler bir yere gelmiş
Zemmile bu halkı âyâ ne gelir

Bilmezdim sevdiğim ben böyle seni
Yazıklar uğruna bezi ettim teni
Niçin öldürürsün garip Abdi'ni
Kırk yılda bir yiğit dünyaya gelir

Divan[107]

Dermedim hayli zamandır gülünü İstanbul'un
Dinlemeğe hasretiz bülbülünü İstanbul'un
Bil mezem n'işler için de ol melek-siymâları
Gelir ise ben sorayım yelini İstanbul'un

Bir acayib yerde kaldık kuy-ı yârdan kim gelür
Biz varınca nazlı dilber bizi yakmağa gelür
Ne hâlimden bir sorar var, ne dilimden bir bilür
Hele bizler de unuttuk dilini İstanbul'un

Görmez olduk hublar ile ol safâlı yerlerin
Kokmaz olduk yasemîn-ü nerkis-ü sünbüllerin
Gam yemezdim vâkıamda bâri görsem hûbların
Hasretiz sarmağa ince belini İstanbul'un

[107] Köprülü, 1962/III, 2 numaralı şiir, s. 454.

Gider oldum hasretiyle ben de hülyâ semtine
Ol sebebten gitmedim ben dahi sevdâ semtine
Bir kerecik düşebilsem ben de Konya semtine
Def' ederdim ol vakit isgilini İstanbul'un

Çare ne gurbet ilinde ben bükâlar eylerim
Ol keman-ebrûlara hayr-ü duâlar eylerim
Abdi der kim yine inşallah safalar eylerim
Destime bir kez alaydım elini İstanbul'un[108]

[108] Hub: 1. Hoş. 2. Günah.
Vakia: Rüya, düş.
Büka: Ağlama.
Ol: O.
Ebrû: Kaş.
Ü: Bağlaç; ve.
Safa: Gönül şenliği, eğlence.
Dest: El.

Yedinci Bölüm

XIX. Yüzyıl

XIX. yüzyıl saz şairleri hakkında kısa bilgi

AŞIK TARZI BİR DİSİPLİN OLARAK XVII. ve XVIII. yüzyıllarda büyük bir gelişme göstermiş olmakla birlikte XIX. yüzyıla gelindiğinde yeni bir soluk arayışına gidilmiştir. Bu dönemde divan edebiyatında mahallileşme akımı büsbütün ortaya çıkarken âşık şiiri de divan edebiyatının etkisi altına girmeye başlamıştır. Âşıklar halktan ve halka ait olan sosyal eğilimlerden uzaklaşmıştır. Ancak halk şiiri ne kadar toplumdan soyutlanma yoluna giderse gitsin toplumun kendi içerisinde var olan bir yapılanma olması sebebiyle yansıtacağı yine toplumun kendisidir. Saz ve söz âşık olmak için yeterli olmasa da Köprülü'ye göre, saz olmadan da âşık olunamaz. "Esasen saz şairleri tabirinden de çok iyi anlaşıldığı gibi, meslekten yetişmiş aşıklar arasında, sazı olmayan saz çalmayan bir şair tasavvur olunamaz."[109] Bu sözlerinden de anlaşıldığı üzere Köprülü âşıklık geleneğin-

[109] Köprülü, s. 19.

de sazın önemli bir yere sahip olduğunu göstermek istemiştir.

Bu dönemde âşıklık geleneğinin birikim hâlinde ilerlediği bir yüzyıla şahit oluyoruz. Şehirli âşıklar aruz ölçüsünü, divan şiirinin nazım şekillerini, mazmunlarını yoğun olarak kullanmaya başlamışlardır.[110]

> "XIX. yüzyılda, daha önce de söylediğimiz gibi, âşıklar büyük şehirlerde, bu arada İmparatorluğun başkentinde, gitgide artan ölçüde sevilmiş, tutulmuştur. Sultan II. Mahmut bile, bu halk ozanlarına ihsanlarda bulunmuştur. Ozanlar, birlik olup örgütlenmişlerdir. Sanatlarını dinlettikleri kahveler büyük ün kazanmıştır. Bu dönemden pek çok ozanın adı verilebilir: Âşık şiirlerinden meydana gelmiş sayısız el yazması cönkler, bu yüzyılın tarihlerini taşır; Dertli, Seyranî, şiirlerinde Bektaşî tadı olan ozanlardır; gerek bunların, gerek Erzurumlu Emrah'ın adları, doğup yaşadıkları yerlerden çok ötelere yayılmıştır. Deli Boran, Gündeşlioğlu ile Dadaloğlu, güney ile güney-doğu bölgelerinin göçebe Türkmenleri içinden çıkmış ozanlardır; göçebelikten yerleşikliğe geçiş döneminin ilginç olaylarını şiirlerinde yansıtmışlardır. Ruhsatî[30], Meslekî, Minhacî, Orta Anadolu ozanlarıdır; Sümmanî ile Şenlik Doğu Anadoluludur; Çıldırlı olan Şenlik, birçok hikâye düzmüştür, şiirlerinde Azerî Türkçesine yaklaşan bir dil kullanmıştır. Bu yüzden de ancak Doğu Türkiye'nin Azerice etkisindeki bölgesinde tanınıp sevilmektedir. Bütün bu âşıklar, bugün bile, kendilerinden sonra gelenlerin sürdürdükleri bir gelenekte pek ünlü ustalar diye görülmektedir. Yüzyılımızın başlarında yaşamış olan başka ozanlar ise, ancak kendi bölgelerinde tanınırken, son zamanlarda yapılmış araştırmalarla geniş çevrelerde tanınınca, büyük ilgi uyandırmışlardır; bu gibiler arasında Kağızmanlı Hıfzı ile Bayburtlu Celâlî'yi saymalıyız."[111]

[110] a.g.e., s. 524.

[111] Boratav, 1968, ss. 354-355.

XIX. yüzyılda âşık edebiyatı büyük bir gelişme gösterememiş, eskinin tekrarı olmaktan öteye gidememişse de toplumda âşıklar yetişmeye devam etmiştir. Toplumda âşık zümreleri oluşmuş dönemin siyasi ve sosyal değişimleri şiire konu olmuştur.

> "Toplumun her kesiminde ve her kurumunda köklü değişimlerden biri de 19. yüzyılda Tanzimat'la ortaya çıktı. Batıda 18. yüzyılda ortaya çıkan Fransız İhtilâli, bütün dünyayı sarstı. Milliyetçilik, özgürlük, eşitlik, hak, adalet gibi kavramlar simgeleşti. Batı uygarlığı etkisinde gelişen Türk edebiyatı, insana ve yaşama bakış açılarını değiştirerek dışa dönük konulara yöneldi."[112]

Yüzyılın sonlarına gelindiğinde şehir merkezlerinde özellikle İstanbul'daki âşıklık geleneği yerini semai kahvelerine bırakmıştır. Bu kahvede söz sahibi olan âşıklar artık gezginci âşık değildir. Meydan şairleri de denen bu tarzın temsilcileri semai kahvelerinde mani, destan, koşma, divan, semai, kalenderî gibi şiirler söylerler. Ramazan, bayram ve Cuma geceleri semai kahvelerinde büyük toplantılar olur, âşık şiirleri okunurdu. İstanbul'da semai ocaklarında bulunanlar genellikle tulumbacı ocaklarına bağlı İstanbullu âşıklardır. Bu kahveler, 1826 yılında yeniçeri ocaklarının kapatılmasıyla yıktırılır. Daha sonra semai kahveleri adıyla yeniden açılır. Bunlar da sonradan yerini İstanbul'da; Beşiktaş, Tophane, Boğazkesen, Eyüp, Halıcıoğlu gibi semtlerde açılan çalgılı kahvelere bırakır. 1908 meşrutiyetinden sonra ise birer birer ortadan kalkmışlardır.

> "Sultan Abdülaziz döneminde Bektaşi tekkelerinin tekrar açılmasıyla geçici bir gelişme göstermiş, fakat bu âşıklık geleneğinin eski sanat şekillerine dönmeye yetmemişti. Büyük şehir merkezlerindeki Âşık kahvelerinin yerini tutmaya çalışan semai kahveleri gelenekten kopmuş

[112] Artun, 2009, s. 207.

eski ortak özelliğini kaybederek, dar bir çevreye seslenen bir zümre edebiyatı karakteri almaya başlayan âşık edebiyatının eski canlılığını kazanmasına yetmemiştir."[113]

"19. yüzyılda batıya açılma Türk sosyo-kültürel yapısını belirleyen kurumları da etkiledi değişime uğrattı. Matbaanın yaygınlaşıp yazılı ortamın başlaması sözlü kültür ortamının ürünü olan âşıklık geleneğini de etkiledi. 2. Meşrutiyet'le birlikte basından sansürün kalkmasıyla birlikte gittikçe gelişen basın ve tiyatro kumpanyalarının faaliyetleri gibi yeni eğlence formları karşısında 19. Yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan semai kahvehaneleri işlevlerini kaybederek birer birer kapandılar."[114]

Âşık zümreleri oluşmuş, İmparatorluğun parçalanması, politik ve sosyal değişimler şiirin konusunu etkilemiştir.[115] Bu dönemde XIII. yüzyıldan itibaren süregelen usta-çırak ilişkisinin yerine âşık kolları ortaya çıkmıştır. Bu kollar: Emrah Kolu, Ruhsatî Kolu ve Şenlik Koludur.

XIX. yüzyılın sonuna kadar âşıklar yetiştikleri tekke ve medrese ortamın da etkisiyle geleneksel tavırlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Yine Saim Sakaoğlu ve Ali Berat Alptekin *Türk Saz Şiiri Antolojisi* adlı eserlerinde bu yüzyılın da XVII. yüzyıl gibi âşık edebiyatında bir zirve dönemi olduğundan bahsederken, kaynakların artması, bazı âşıkların şiirlerinin basılması gibi sebeplerle edebiyatın her alanda gelişim gösterdiğini söylerler. Bu yüzyılın âşıklarını şu şekilde sıralarlar:

"Âşık edebiyatı alanında pek çok güçlü adı görebiliyoruz. Bunlardan bazıları alanın önde gelen temsilcileri arasında yer almıştır. Âşık, Âşık Şenlik, Âşık Tahirî, Bayburtlu Celalî, Tokatlı Ceyhunî, Dadaloğlu, Deli Boran, Dertli, Erzurumlu Emrah, Gedaî, Kâmili, Kusurî, Meslekî, Min-

[113] Köprülü, 1962, s. 43.

[114] Çobanoğlu, 1999, s. 69.

[115] Köprülü, 1962, s. 391.

haci, Ruhsatî, Serdarî, Seyranî, Silleli Sururî, Sümmanî, Tokatlı Nuri. Klasik şiir alanında da başarılı eserler ortaya koyan Bayburtlu Zihnî'yi de bu arada anacağız."[116]

[116] a.g.e., s. 96.

Erzurumlu Emrah

HAYATI

ERZURUMLU EMRAH'IN Erzurum'dan Yavi'ye giden yol üstünde Tanburacı köyünde XVIII. yüzyılın sonlarına doğru doğduğu rivayet edilir. Kendisi de divanında Erzurumlu olduğunu buradan çıktığını şu beyitle belirtir;

"Ne aşıklar cıkuptur Erzurum'dan leyk Emrahı
Bu esnada hakikat bezminin ustadı ben çıktım"[117]

"Doğduğu tarih hususunda ihtilaf vardır. Ziyaeddin Fahri Bey, Tokatlı Nuri ile muasır olduğuna bakarak (1230-1235) seneleri arasında, Eflatun Cem Bey'e göre de yetmiş beş seksen yaşında ölmesine nazaran (1191-1196) seneleri arasında doğduğunu tahmin edilmektedir. Emrah, klasik edebiyata diğer birçok saz şairlerinden daha fazla, vakıf olduğu gibi, tasavvufa da müntesip olduğundan, Arap ve Acem kelimeleri kullanmak tasallufu, onda

[117] Eflatun, 1958, s. 12.

> son haddine vasıl olmuştur. Halbuki XVI-XVII inci asır saz şairlerinde, halk zevki ve halk lisanı daha kuvvetle hakimdi."[118]

Nakşibendi tarikatının Halidiye koluna mensup Mevlana Halid'e intisap ettikten bir süre sonra çeşitli illeri gezmeye başlar. Bu gezintinin başlangıç sebebinin bir kız olduğu söylense de bununla ilgili herhangi bir kanıta rastlanmamıştır. İlk olarak Trabzon'a buradan Kastamonu, Konya, Niğde, Sivas'a giden Emrah, Sivas'tan Niksar'a geçerek ömrünün sonuna kadar burada yaşamını sürdürür ve 1980 yılında burada vefat eder. Vefatından sonra da hatırlanacağını bize şu sözleriyle göstermiştir:

Ne zaman okunsa bir âşık ismi
Derler ki bir Emrah var idi gitti.

Usta çırak ilişkisine dâhil olduğunu bildiğimiz Âşık Emrah çevresinde birçok çırak toplamış bunların arasında en ünlü olanı ise Tokatlı Nuri olmuştur. Şiirlerinde hemen her türlü temayı görmek mümkündür gezici âşık olmanın verdiği ayrılık, gurbet duygusuna şiirlerinde sıkça rastlamak mümkündür. Bunun yanında aşk yaşadığı devirden şikâyet de Erzurumlu Emrah'ın şiirlerinde karşımıza çıkan temalardır. Hemen hemen bütün şiirlerini aruz ölçüsüne uydurarak yazmıştır az da olsa hece ölçüsüyle yazdığı şiirleri de vardır.

> "Şiirleri ilk defa Rifai şeyhlerinden Erzurumlu Abdülaziz Efendi tarafından bastırılmıştır.(1916); ancak bu baskıda yalnızca aruzla yazdığı şiirler yer almaktadır. Daha sonra Eflatun Cem Güney 1928 yılında Emrah'ın hayatı ve eserleri ile ilgili bir kitap yayınlamış bu kitaba heceyle yazdığı şiirleri de koymuştur."[119]

[118] Köprülüzade, 1929.

[119] Artun, 2009, s. 343.

"Şiirlerinde Emrah, Emrahî, Şikeste Emrah, Biçare Emrah mahlaslarını kullanmıştır."[120]

> "Tasavvuf çevreleriyle olan diyalogu Erzurumlu Emrah'ın hem tanınmasına, hem de saygın bir kişi olarak şöhret bulmasına katkıda bulunmuştur. Aruzla söylediği şiirler, onun dönemindeki klasik şiire aşinalığını göstermesi ve böylece kültürlü bir kişi olarak tanınması bakımından önemlidir. Hatta Emrah'ın Fuzuli, Baki ve Nedim gibi ünlü divan şairlerine nazireler yazdığını biliyoruz. Emrah, saz şiiri vadisinde kendisini ispatlamış, bununla yetinmeyerek divan şiirine de eğilmiştir. Yetiştirdiği çırakları ile oluşturduğu geleneğin günümüze kadar ulaşmasına zemin hazırlamış, kendi adıyla anılan bir ekolün, 'Emrah Kolu'nun kurucusu olmuştur. Emrah'ın iki büyük çırağı Tokatlı Nuri ve Tokatlı Gedai, onun tarzını sürdürerek yeni çıraklar yetiştirmişler, böylece günümüze kadar uzanan bu gelenek, 'Erzurumlu Emrah Kolu' olarak anılmıştır. Tokatlı Nuri, Zileli Ceyhuni'yi, Ceyhuni de Cemali'yi yetiştirmiştir."[121]

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER[122]

Dedim dilber didelerin ıslanmış
Dedi çok ağladım sel yarasıdır
Dedim dilber yanakların dişlenmiş
Dedi zülfüm değdi tel yarasıdır

Dedim dilber lebin şeker bal olmuş
Dedi bugün bana başka hal olmuş
Dedim dilber ak gerdanın al olmuş
Dedi çiçek soktum gül yarasıdır

[120] Sakaoğlu, Alptekin, 2008, s. 134.
[121] Sakaoğlu, 1986; Oğuz ve diğerleri, 2007, s. 247.
[122] Artun, 2009, s. 344.

Dedim dilber Emrah aklını aldın
Dedi şu cihanda beni mi buldun
Dedim dilber niçin sararıp soldun
Dedi çekticeğim dil yarasıdır[123]

Dedim Dedi'li şiirlere klasik Türk edebiyatında olduğu kadar âşık edebiyatında da rastlıyoruz. Anlatıma akıcılık ve ilginçlik katan bu anlatım okuyucuda ve dinleyici de merak uyandırması açısından bir sonraki mısraın nasıl devam edeceğini düşündürmesi ile akılda kalıcı olmasını sağlar.

* * *

Ben bir seyyah arap olsam
Giysem karayı karayı
Yitirdim nazlı yârimi
Bulsam arayı arayı.

Irak yollar yakın olsa
Her güzelde hakkım olsa
Dostum Lokman Hekim olsa
Sarsam yarayı yarayı.

Yâri düşürsem ardıma
Bir ateş düştü yurduma
Benim unulmaz derdime
Bulsam çareyi çareyi.

Emrah'ım da okur yazar
Hakk kelâmın kimler bozar
Ayna almış perçem düzer
Zülfün tarayı tarayı.[124]

[123] Dide: Göz.
Zülf: Saç.
Leb: Dudak.

[124] Boratav, 2000, s. 136.

Dertli

HAYATI

"ASIL ADI İBRAHİM OLUP, 1772 yılında Bolu ilinin Gerede ilçesinin Yeniçağ beldesinin Şahnalar köyünde doğmuştur. Çocukluk yıllarını davar gütmekle geçiren Dertli, hiç öğrenim görmemiştir. Mutlu ve varlıklı bir çocukluk devresinden sonra babasının ölümü, mirasın dörde bölünmesi ve yalnızlığı yüzünden zor günler geçiren Dertli, bir de beldesindeki Halil Ağa ile anlaşmazlığa düşünce köyünden ayrılarak komşu Dörtdivan'a bağlı Deveciler köyündeki akrabalarının yanına gider. Orada da Hacı Ömer Ağa'nın aşağılaması yüzünden daha fazda duramaz ve İstanbul'un yolunu tutar. İstanbul'da semai kahvelerinde çalıp çağıran İbrahim, bir süre sonra burada da dikiş tutturamaz ve Konya'ya gitmeye karar verir. Konya'da beş yıl âşıklar kahvesinde çalıp çığıran, hizmet eden İbrahim'e günün birinde tekrar gurbet görünür. Bu defa gideceği yer ise Mısır

olmuştur. Mısır yıllarında refah seviyesi yüksek olmasına rağmen yurt özlemi yüzünden tekrar köyüne döner ve bir süre sonra ikinci defa İstanbul'a yerleşir Semai kahvelerinde çalıp çığırarak, muamma çözerek gününü geçirir. Bu arada sazı omuzunda Ankara, Sivas, Amasya ve Çankırı illerini de gezip dolaşır.

Geredeli Figanı ve Mudurnulu Yağcı Emin yetiştirdiği çıraklarından bazılarıdır.

İlk şiirlerinde 'Lutfi' Mısır dönüşü sonrasında söylediği şiirlerinde ise 'Dertli' mahlasını kullanmıştır. Hem aruz, hem de hece vezniyle şiirleri olup bunlar arasında hece ile söyledikleri daha başarılıdır. Fes ve saz üzerine söylediği şiirleriyle ünlenir. Şiirlerinin ana konusunu din ve tasavvuf, beşerî aşk, toplumsal konular hiciv ve mizah, tabiat ve tabiat güzellikleri oluşturmaktadır."[125]

> "Âşık Dertli âşıklık geleneğinin değer kaybettiği bir yüzyılda yetişmiş olmasına rağmen çağının son büyük temsilcilerinden biri olmuştur. Uzun yolculukları, büyük illerde yaşamış olması ve bağlı bulunduğu çevreler sanat kültürünün gelişmesine yarar. (ML,1985;584) 19. Yüzyılda Emrah ve Seyrani'den sonra âşık edebiyatının en büyük şairlerinden biri olmuştur. Derbeder, rind, meşrep yaşamı yüzünden kimi kesimlere ters düşmüş, zaman zaman da onlarla çatışmıştır. Bektaşi tekkelerinde bulunmuş, devriyeler, nefesler; Kerbelâ şehitleri için mersiyeler yazmıştır."[126]
>
> "19. yüzyıl Âşık edebiyatının genelinde görülen bir akım olarak Eski Türk Edebiyatının şekillerini kullanamaya Dertli de özen göstermiştir. Aruz vezniyle gazeller, divanlar yazmıştır. Dertli'nin bu dönemde Fuzuli, Nedim gibi divan edebiyatı şairlerinden ve Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal gibi Alevi Bektaşi şairlerinden de etkilendiğini görmekteyiz."[127]

[125] Alptekin, Sakaoğlu, 2008, ss. 124-125.

[126] Artun, 2009; s. 301.

[127] TDEA, 1977, s. 253.

Dertli'nin Divan şiirini örnek alarak yazdığı şiirleri teknik açıdan kusurludur. Hece vezniyle yazdığı şiirlerinde hayal unsurları daha çarpıcı ve etkileyici hâl almıştır. Sanat yönüyle güçlü olanları da hece vezniyle yazdıklarıdır.

Mecazları ve hayalleri orijinaldir gurbette geçen hayatında, zaman zaman köyünü ve ailesini hatırlayarak talihinden yakınır. Bu özlemini çektiği acıları, feryatları şiirlerinde coşkulu bir biçimde dile getirmiştir.[128]

Şiirlerini önce "Lütfi" mahlasıyla yazan şair "Dertli" mahlasını daha sonradan almıştır. Usta çırak ilişkisine bağlı kalmış kendisinden sonra birçok şair onu örnek almıştır. Yetiştirdiği şairlerden en önemlileri; "Âşık Figâni," "Âşık Meydâni," "Mudurnulu Âşık Emin Dertli"dir.

Zaman zaman şiirlerinde farklı temalara rastlansa da değişmeyen beş teması vardır. Şair tasavvuf şairi olmaktan çok ötededir. O, aşk ve heyecan şairidir. Bunun yanı sıra Allah ve Peygamber sevgisini sık sık dile getirmekten de çekinmez. Âşık Dertli'nin yoksulluk ve sıkıntılarla yollarda geçirdiği ömrü 1845'de Ankara'da son bulmuştur.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

Girdâb-ı mihnette kapandım kaldım
Vermedin bir yandan ses kara bahtım.
Anladın gafilim uykuya daldım
Deli poyraz gibi es kara bahtım.

Âlemde bir candan korkulmaz iken
Pençemden kimseler kurtulmaz iken
Arslana kaplana yırtılmaz iken
Dedirdin tilkiye pes kara bahtım.

[128] a.g.e., s. 253.

Dertli'ye çıkar mı bu işin ucu
Şimdi fark eden yok altunu tuncu
Evvel beğenmezdin mesi pabucu
Verdirdin çarığa mesh kara bahtım[129]

* * *

Çıkarma sevdiğim kenar-ı festen
Açmasın sinemde yâre perçemin
Kesti beni tâb ü derman nefesten
Eylemez derdime çâre perçemin

Aşkınla âşıklar neylesin netsin
Bâşın alsın kangı diyare gitsin
Cem olup hacılar ziyaret etsin
Kisve-i beyt gibi kara perçemin

Mukavves kaşların san'at-ı Yezdân
Bu güzellik sana Hudâ'dan ihsan
Bir telini zâyî kılsan nev-civân
Bağrımın başında ara perçemin

Gönül düşüreli sen nev-civâna
Kül oldum aşkınla ben yana yana
Tel tel olup düşsün beyaz gerdana
Zerrin şâne ile tara perçemin

[129] Boratav, 2000, 2 numaralı şiir, s. 140.
Girdab-ı mihnet: (Tamlama) Eziyet girdabı.
Gafil: Uyanık olmayan, dikkatsiz.
Mes: Bir tür ayakkabı.
Mesh: 1. Bir şeyin suretini kötü hâle çevirmek. 2. Abdest alırken başı ıslak temiz elle ile sığamak. Parçada mecaz olarak kullanılmıştır.

Gönül ülfet etmez gayri ferd ile
Değil nâ-merd ile dahi merd ile
Divâne Dertli'yi böyle dert ile
Berbâd eder vara vara perçemin[130]

[130] Kutlu, 1988, s. 290.
Perçem: Kâkül, tepeden bırakılan saç.
Tâb: 1. Parıltı. 2. Güç, kuvvet.
Kangı: Hangi.
Kisve-i beyt: (Tamlama) Beyit elbisesi.
Mukavves, Kavs; Yay gibi bükülmüş ve eğri olan.
San'at-ı Yezdân: (Tamlama) Cenab-ı Hakkın sanatı.
Hudâ: Rabb. Cenab-ı Hak.
İhsan: İyilik, lütuf, bağış.
Zayi: Ziya': Yitik, kayıp, zarar.
Nev-civan: Genç, delikanlı.
Gerdan: Boyun.
Zerrin: Altın, altın gibi parlak olan.
Şane: Tarak.
Ülfet: 1. Alışkanlık. 2. Dostluk.
Ferd: Tek, bir, eşi benzeri olmayan.
Nâ-merd: Mert olmayan.
Mert: Çevik, zinde, hareketli.
Divane: Deli. Aklı başında olmayan.
Berbad: Harap, kötü.

Sekizinci Bölüm

XX. Yüzyıl

XX. yüzyıl saz şairleri hakkında kısa bilgi

XVI. YÜZYILDA YOĞUN OLARAK görülmeye başlanan sazlı sözlü âşıklık geleneği ve bu geleneğin öngördüğü bazı aşamalar XIX. ve XX. yüzyıla gelindiğinde de devam etmektedir. Halk edebiyatında ortaya konulan birçok eser geleneğe bağlı kalınarak meydana getirilmiştir. Âşıklıkların sıkı sıkıya bağlandıkları dizelerini dahi bu geleneğin çerçevesinde dörtlüklerle icra ettikleri görülmektedir. Bu geleneğe bağlı kalınarak âşık olabilmek için bu yüzyılda da geçerli gelenek basamakları şu şekildedir: Saz çalma, mahlas alma, rüya sonrası âşık olma (bâde içme), âşık karşılaşmaları, leb değmez (dudak değmez), askı (muamma), tarih bildirme, nazire söyleme.

> "20. yüzyılın ilk yarısı Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerine rastlamaktadır. Bu dönemde toplumsal ve siyasal anlamda ki tüm değişiklikler elbette edebiyata da yansımış şiir ve şair eski ihtişamını kaybetmeye başlamıştır. Yaşanan savaşlar, işgaller şairleri şehirlerden taş-

raya yöneltmiş uzunca bir süre şairler köy kahvelerinde geleneği icra etmeye çalışmışlarsa da toplumda yaşanan aksaklıklar âşık edebiyatının gerilemesine neden olmuştur. Özellikle Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarla birlikte tekkelerin kapatılması âşıkların gelenekten büsbütün uzaklaşmalarına yol açmışsa da modern Türkiye batı ekollerine göre âşık edebiyatını folklor ile temellendirerek yeni bir bakış açısı ortaya koymuştur."[131]

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine rastlayan XX. yüzyılın ilk yıllarındaki siyasi gelişmeler, Anadolu insanını her yönden etkilemiştir. Devlet yönetiminin giderek zayıflaması ve otoritesini kaybetmesi, işgaller, savaşlar ve millet olarak ayakta kalma mücadeleleri ile geçen bu sıkıntılı yıllar, bütün alanlarda olduğu gibi âşıklık geleneği üzerinde de olumsuz etki yapmıştır. Âşıkların başkentte ve büyük şehirlerdeki ihtişamı kaybolmuş, gelenek, taşrada ayakta kalma mücadelesine girmiştir.

Fuad Köprülü'nün 1914 ve onu izleyen yıllarda ortaya koyduğu âşık edebiyatı araştırmalarında âşık tarzının sona ermekte olduğu şeklinde görüş belirtmesi, o yıllarda yaşanan geçici gerilemenin bir sonucu olmalıdır. Hızlı toplumsal değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bu dönemde yeni teknolojik gelişmelerle yeni bir ivme kazanan geleneğin geçiş döneminin henüz görülememiş olması da bu yargının gelişmesinde etkili olmuştur.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, Batı'da öteden beri yürütülen folklorun milli kültürün temelini oluşturduğuna dair görüşlerle biçimlenen yeni kültür politikaları ortaya konulmuş, böylece yeniden istikrarlı bir sosyal hayata kavuşan Türkiye'de âşık edebiyatı tekrar canlanmaya başlamıştır. Ancak, bu canlanmanın sonuçlarını görmek için yüzyılın ikinci yarısını beklemek gerekecektir. Zi-

[131] Düzgün, 2004, ss. 169-202.

ya Gökalp'in kuramlaştırdığı (Ziya Gökalp, 1913) ve Atatürk'ün kimi revizyon ve düzenlemelerle tatbik ettiği 'halka doğru' hareketi, halk kültürünü öne çıkaran bir çok faaliyetin yanında âşık edebiyatının da yeni isimler ve ürünlerle güçlenmesi sonucunu doğurmuştur. Bu eğilim, modern şairlerin 'hece' veznini kullanarak "Beş Hececiler" gibi ekoller oluşturmalarına kadar uzanmıştır.

1927 yılında kurulan Türk Halk Bilgisi Derneği, yaptığı araştırmalar ve yayınlarla âşık edebiyatının aydınlar arasında tanınması ve onlar tarafından desteklenmesi yönünde bir katkı sağlamıştır. Halkevlerinin kuruluşu, derleme çalışmalarının başlaması, halktaki değerlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

> "XX. yüzyılın ikinci yarısı, âşık edebiyatı adına çok farklı bir dönem olmuştur. Bu dönemde âşıklar, icra zemini olarak sözlü ve yazılı ortamın yanında elektronik ortamı da geniş bir biçimde kullanmışlardır. Hatta elektronik ortam, kimilerine göre âşıklık geleneğinin sonunu getiren bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Ulaşım araçlarının hızla yayılması, elektronik aletlerin kullanımının artması ve iletişim ağının genişlemesi, esasında sözlü olma özelliğine sahip olan âşık edebiyatının ürün yaratma ve icra tarzlarını temelinden sarsmıştır. Ancak, çağın teknolojik gelişmelerinin âşık edebiyatının hizmetine sunulduğu, âşıkların daha geniş bir dinleyici kitlesine sahip olduğu düşünüldüğünde bu gelişmelerin geleneğe katkı boyutu da ortaya çıkmaktadır."[132]

Bu yüzyılın ikinci yarısında artık kimliğini yeniden kazanmış bir âşık edebiyatı ile karşı karşıya geliyoruz. Temelden geçmişine bağlı olan ancak yeniliklere kapalı olmayan bir Âşık edebiyatından bahsediyoruz. 'Toplumun bir adım önünde olma gayretini gösteren âşıklar, yenilikleri, olumlu

[132] Oğuz ve diğerleri, 2007, ss. 248-252.

yorumlayarak hem devlet hem de toplum nezdinde önemli bir konum elde etme imkânını yakalamıştır. Ancak bu gidişatın ehemmiyetine inanmayan çoğu âşığın da gelenek-yenilik ya da inanç-yenilik gibi hususlar arasında ikilemler yaşayarak, yenilenen toplumla bütünleşemeyen bir görüntü çizdiğini söylemek mümkündür. Nitekim çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde, Osmanlı Devleti'nin yapısındaki kurumlarda başlayan değişimlerin toplumun günlük hayatına yansımasıyla ilgili olarak bazı âşıkların "Bu nasıl zaman bu nasıl devran"[133] tarzında sitemkâr bir düşünceye sahip olduğunu; bazı âşıkların ise "Ülke yenilendi, el yenilendi"[134] ifadelerini kullandıklarını görmekteyiz. Yani, yenilikler bir kısım âşıklar tarafından olumlu karşılanırken bir kısım şair ise bu duruma temkinli yaklaşmayı tercih etmiştir.

Cumhuriyet döneminde, birtakım etkenler vesilesiyle Âşıklık geleneğinin konularının yeni boyut kazanmaya başlaması[135] ile yetişen âşık sayısının, önceki dönemlere göre hayli fazla olması[136] dışında, halk şiirinde konu sınırlamasının olmaması ve âşığın şiirleştirmeye değer bulduğu her konuda şiirini meydana getirebilmesi[137] beraberinde konu çeşitliliğinin artışı ve benzer konuların işlenebilme ihtimalinin fazla oluşunu akla getirmektedir.

Türk halk şiiri genelinde içerik, ekseriyetle "tür" başlığı altında sunulmakla birlikte son dönemlerde, ezgi ve şekil gibi kavramlarla da ele alınarak araştırmacılar arasında tam olarak görüş birliği sağlanamayan bir konu hâlini almıştır.[138]

[133] Çıblak, 2008, s. 119.
[134] Sakaoğlu, Karadavut, 1998, s. 82.
[135] Artun, 2012, s. 454.
[136] Halıcı, 1992, s. 4-5.
[137] Çobanoğlu, 2000, s. 13; Özsoy, 2005, s. 207.
[138] Oğuz, 2001.

Öte yandan son yapılan çalışmalarda kargaşa olması, şiirin karışık olmasını gerektirmediğini ifade eden Özsoy, halk şiirinde görülen türleri, bir bütün hâlinde ele alarak[139] ifadesini kitabında şöyle açıklamıştır:

> "Günlük hayat, halk şiirinde günün şartları ve durumu getirilen şiirlerde kendini göstermektedir. Zenginlik, fakirlik, para, servet, siyaset, sağlık, içki, sigara, kumar gibi alışkanlıklar, özel gündemler, beklenmedik gelişmeler, dünya olayları, yenilikler, moda vb. hususlar halk şiirinde çok dile getirilir."[140]
>
> "Bu yüzyılda millileşme hareketine paralel olarak dil sadeleşmeye başlamış, hece ölçüsüyle millî nazım şekillerimize uygun olarak âşıklar şiir söylemeye başlamışlardır. Günümüzde eskiye oranla az da olsa âşıklar vardır. Halka doğru hareketinin, halk kültürünü, yaşatma hareketinin etkisiyle hâlâ âşıklar arasında atışmalar yapılmakta, âşık eğlenceleri düzenlenmektedir. Yüzyılın başlarında, geleneğe bağlı olarak şiirler söyleyen âşıklar önce şiirlerine ad vermek suretiyle ilk değişikliğe gitmişlerdir. Cönklerde türkü, koşma gibi genel adlarla anılan şiirler, artık konularına uygun adlarla anılmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde devlet desteği gören âşıklara Cumhuriyet döneminde yardım edilmemiştir. 1931 yılında Ahmet Kutsi Tecer, 1964'te İbrahim Aslanoğlu tarafından Sivas'ta düzenlenen 'Âşıklar Bayramı' ile âşıklık geleneğinin yaşadığına dikkat çekilmiştir. 1966 yılında Konya âşıklar bayramının yapılıp düzenli hâle gelmesiyle âşıklar birbirilerini tanımış, yerel âşıklık geleneğinden Türkiye âşıklık geleneği sürecine geçilmiştir."[141]
>
> "XX. yüzyıl, gerek geçen yüzyıllarda yaşayan gerekse bu yüzyılda yetişen âşıklar üzerine yapılan araştırmalar bakımından 'altın devir' olarak nitelenebilir. Bu dönemde yapılan çalışmalarda, önceki yüzyıllarda yaşayan âşıklar

[139] Özsoy, 2005, s. 208.

[140] Özsoy, 2005, s. 248.

[141] Artun, 2009, s. 353.

üzerine yapılan cönk ve mecmualardan derleme ve şiirlerden hareketle hayat hikâyesi belirleme gibi yöntemlerin yanı sıra, yaşayan âşıkların tafsilatlı hayat hikâyeleri ve bütün şiirlerini kapsayan daha güvenilir bilgi oluşturma çabalarının öne çıktığını görüyoruz. Matbaa ile başlayan teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak âşıklar, eserlerini doğrudan halka ulaştırmada kitap, kaset, plak vb. imkânları kullanmış, böylece geçen yüzyıllarda yaşayan âşıklara göre haklarında daha fazla ve güvenilir birinci elden belge ve bilgi bırakmışlardır. Bu yönüyle XX. yüzyıl âşık edebiyatının daha nesnel temeller üzerinde değerlendirilmesinin alt yapısını hazırlamışlardır. Bununla birlikte yapılan derleme ve değerlendirme çalışmalarında, âşığın kültür ve sanat dünyasını ortaya koyan 'anlatım ortamı' araştırmaları eksik kalmış, bu nedenle âşık sanatının işlevi ve iletişim kurduğu kitle üzerindeki etkisi yeterince anlaşılamamış ve değerlendirilememiştir."[142]

[142] Oğuz, "Ozan Bakıdan Âşık'a Dönüşüm."

Âşık Veysel Şatıroğlu

HAYATI

VEYSEL ŞATIROĞLU, 1894'te Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Sivrialan köyünde dünyaya gelmiştir. Yedi yaşına girdiği 1901'de Sivas'ta çiçek salgınına o da yakalanır ve önce sol gözünü, sonra da babasının elinde bulunan bir sopanın kaza ile sağ gözüne girmesi nedeniyle o gözünü de kaybeder. Âşık Veysel'in babası da şiire meraklı, tekkeyle içli-dışlı biri olduğu için oğlunun hem eğlencesi olsun hem de dertlerini unutsun diye bir saz alır.

Önceleri yerel âşıklarla tanışır ve onların deyişlerini söylemeye başlar. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte bütün erkeklerin savaşa gitmesi nedeniyle yalnızlık yaşamaya başlar, savaşa katılamama ve yalnız kalma onda ruhsal sıkıntılara neden olur. Bunda biraz Anadolu'da 'erkek oğlan' olgusunun etkisi varsa da, daha çok Veysel'in va-

tanseverliğinin, vatana olan borcunu ödeme duygusunun ağırlığı vardır.

Köyünden ilk ayrılışı 1928'li yıllara rastlamaktadır. İlk gittiği yer ise Adana'dır. İlk evlendiği eşinin başkasına kaçmasından bir müddet sonra Hafik'in Karayaprak köyünden Gülizar adlı bir kadınla evlenir. Ahmet Kutsi Tecer, 5 Aralık 1931 tarihinde de üç gün süren Halk Şairleri Bayramı'nı düzenler. Böylece Veysel'in yaşamında önemli bir dönüm noktası işlemeye başlar.

1933'e kadar usta ozanlarından şiirlerinden çalıp söyler. Cumhuriyet'in onuncu yıldönümünde Ahmet Kutsi Tecer'in direktifleriyle bütün halk ozanları Cumhuriyet ve Gazi Mustafa Kemal üzerine şiirler hazırlarlar. Bunlar arasında Veysel de vardır. Veysel'in günışığına çıkan ilk şiiri böylece "Atatürk'tür. Türkiye'nin İhyası..." dizesiyle başlayan şiir olur. Bu şiirin gün yüzüne çıkışı, Veysel'in de köyünden dışarıya çıkmasının yolunu açar.

Köy Enstitüleri'nin kurulmasıyla birlikte yine Ahmet Kutsi Tecer'in katkılarıyla, sırasıyla Arifiye, Hasanoğlan, Çifteler, Kastamonu, Yıldızeli ve Akpınar Köy Enstitüleri'nde saz öğretmenliği yapar. Bu okullarda Türkiye'nin kültür yaşamına damgasını vurmuş birçok aydın sanatçıyla tanışma olanağı bulur ve şiirini iyiden iyiye geliştirme olanağına kavuşur. 1965 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi, özel bir kanunla Âşık Veysel'e, "Anadilimize ve milli birliğimize yaptığı hizmetlerden ötürü" 500 lira aylık bağlanmıştır. 21 Mart 1973 günü, sabaha karşı saat 03.30'da doğduğu köy olan Sivrialan'da, şimdi adına müze olarak düzenlenen evde yaşama gözlerini kapar.[143]

Âşık Veysel'in gözlerinin dış dünyaya kapanması onun kendi içerisine yöneltmiş iç dünyasında yaşadığı zorlukla-

[143] Apaydın, s 180.

ra ve sıkıntılara göğüs germeye çalışmışsa da imtihanlarla dolu bir hayatının olması sazının teline daha çok sarılmasına yol açmıştır. Bugün Âşık Veysel'in XX. yüzyılın onca şairi arasından sıyrılıp adını duyurmuş olması onun çilelerle yoğrulmuş yaşantısından geriye kalan usta söyleyişleridir. Veysel ilk olarak saz ve saza dair birçok şeyi Ali Ağa'dan öğrenmiştir, sonrasında saz ile şiir söyleme yeteneğini geliştirmiş bundan sonra da köye gelen halk şairlerini dinleyerek onlardan sazın inceliklerini ve yeni deyişler öğrenmeye devam etmiştir.

Âşık Veysel'in karanlık yaşamında en renkli teması doğadır. Onun için ölümden sonra insanın kucaklaşacağı doğa olduğundan şiirlerinde bu imgelere sıkça rastlamak mümkündür. Âşıklık geleneğine bağlı kalmış eserlerini bu doğrultuda kaleme almıştır. Şiirlerinin çoğu koşma, semai, destan biçimindedir. Deyişleri halk söyleyişleridir. Yöresel sözcüklerin yanında eski sözcüklere de yer verdiği görülür.

Âşık Veysel'in şiirleri *Deyişler, Sazımdan Sesler, Dostlar Beni Hatırlasın* adlı kitaplarda toplanmıştır.[144]

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

Al katip kalemi yaz bu selamı
Mektup yare selamımı ulaştır
Bir yar için terkeyledim sılamı
Mektup yare selamımı ulaştır

Şarkışla kazamdır Sivralan köyüm
Geçti ömrüm gurbet elde neyleyim
"Gel" diyorsa bu illerde durmayım
Mektup yare selamımı ulaştır

[144] Uyguner, 1990, s. 90.

Yardan ayrılalı yaralı sinem
Gam ile kurulmuş temelim binam
Ağlar mı güler mi gör benim sunam
Mektup yare selamımı ulaştır

Gider bu hasretlik yıla yetmez mi
İsmin tesbih ettim dile yetmez mi
Bülbülün feryadı güle yetmez mi
Mektup yare selamımı ulaştır

Gönüle hasiret göze yol yaman
Veysel'i söyletir bir kaşı keman
Mektup ile konuşalım bir zaman
Mektup yare selamımı ulaştır[145]

* * *

Ben giderim adım kalır
Dostlar beni hatırlasın
Düğün olur bayram gelir
Dostlar beni hatırlasın

Can kafeste durmaz uçar
Dünya bir han konan göçer
Ay dolanır yıllar geçer
Dostlar beni hatırlasın

Can bedenden ayrılacak
Tütmez baca yanmaz ocak
Selam olsun kucak kucak
Dostlar beni hatırlasın

[145] Uyguner, 1990, s. 54.

Ne gelsemdi ne giderdim
Günden güne arttı derdim
Garip kalır yerim yurdum
Dostlar beni hatırlasın

Açar solar türlü çiçek
Kimler gülmüş kim gülecek
Murad yalan ölüm gerçek
Dostlar beni hatırlasın

Gün ikindi akşam olur
Gör ki başa neler gelir
Veysel gider adı kalır
Dostlar beni hatırlasın[146]

[146] Arısoy, 1985, s. 317.

Şerif Cırık/Âşık Mahzunî Şerif

HAYATI

"17 KASIM 1939 TARİHİNDE Kahramanmaraş ilinin Afşin ilçesinin Berçenek köyünde doğmuştur. Okul öncesi babası tarafından Elbistan medreselerine gönderilerek Kur'an eğitimi aldırılır. İlköğrenimini köyünde tamamladıktan sonra askerî okulları (Mersin Astsubay Hazırlama Okulu, Ankara Ordonat Tekniker Okulu) bitiren âşık, ordudan ayrılıp sivil hayata geçer. Hayatını sazı ve sözüyle kazanır. Şiirlerinden dolayı zaman zaman mahkemelik olan Mahzunî, bütün bu olaylardan hiç yılmamış ve kendi felsefesi doğrultusunda yazıp söylemiştir. Şiirlerinde toplumsal konuların yanı sıra aşk, tabiat ve sevgili gibi konulara da yer vermiştir. O, şiirlerini 400'den fazla plak, uzunçalar ve kasetler aracılığıyla dinleyicisine ulaştırmıştır. 1985 yılında *Hürriyet* gazetesinin Altın Kelebek ödülünü kazanmıştır. Mahzunî'nin âşıklığının oluşmasında Pir Sultan Abdal,

Âşık Veysel ve Davut Sulârî'nin etkisi olduğunu çeşitli kaynaklar yazmaktadır. Mayıs 2002'de Hacıbektaş'ta toprağa verilmiştir."[147]

Âşık Mahzunî, okul çağı geldiğinde köylerinde ilkokul olmadığı için Elbistan'ın Alembey köyünde Kur'an kursuna gider ve burada eski yazıyı öğrenir. Köylerinde okul açılmasıyla birlikte öğrenimini tamamlamış, on iki yaşından sonra amcası Âşık Fezalî tarafından saz çalmayı öğrenmiştir. Aslen Alevi mezhebine mensup olan Mahzunî, Alevi yol ve erkânını Şakir ve Çırık Baba'dan öğrenmiştir. Ona Mahzunî mahlasını da Çırık Baba vermiştir. Âşıklık geleneğini seçen ve bu yolda oldukça emin adımlarla ilerleyen şair, bir yandan da askerî eğitimini sürdürür. Fakat çokta içine sinmeyen bu kurumdan kendini kovdurarak asıl yaşamak istediği hayatı seçer. Şiirlerini besteleyip sazıyla söyleyen şair, bu dönem eserlerinde coşkulu ve asi bir tavır sergiler. Âşık Mahsunî bundan sonra âşıkların ve ozanların buluştuğu mekânlarda sanatını icra eder. Henüz yirmili yaşlarının başında ilk plağı "İşte Gidiyorum Çeşmi Siyahım" ile ülkenin her köşesinde tanınan bir isim olur.[148]

Dönemin önde gelen isimlerinde olan ve kendisini demokrat solcu bir şair olarak tanımlayan Mahzunî 1963'ten itibaren politik yelpazenin iyice soluna kayar. Seslendiği topluluklar siyasallaştıkça kendisi de politikleşir, şiirlerinde işlediği temalar da bu yönde çeşitlenir.

> "1967'den 1980'li yılların başına kadar Türkiye'de bir Mahzunî Şerif kasırgası esmiştir. İlk plağına bir sevda türküsü okumasına karşın Mahzunî asıl çıkışını Alevi tasavvufu ve yola ilişkin ne fesleri ile yapmıştır. Daha 18 yaşında İmam Hüseyin'e yazdığı mersiyesi karşısında kendisinden yaşça büyük olan ozanların takdirini kazanmıştır.

[147] Sakaoğlu, Alptekin, 2007, s. 205.

[148] bkz: Miyase İlknur.

Özellikle de Âşık Veysel'in. Âşık Veysel, her platformda Âşık Mahzunî'ye ilgi göstermiş ve yaşı çok genç olmasına karşın aralarına büyük bir ozanın katıldığını ifade etmiştir. Mahzunî'nin İmam Hüseyin'e yazdığı mersiye 1967 yılında bir muhabbet sofrasında Fikret Otyam tarafından kaydedilmiş ve üç yıl önce albüm olarak piyasaya çıkmıştı. Bir senfoni niteliğindeki bu eserden sonra da Mahzunî, tasavvuf konulu deyişler üretmeyi sürdürdü ve asıl ününü bu alanda yaptı. Âşık Mahzunî, geleneksel halk şiirinin kalıplarının dışına çıkan nefesler de yazmıştır. Ozanımız serbest vezinde de şiirler yazmış ve bunları '*Dolunay'a Tül Düştü*' adlı kitabında toplamıştır. Mahzunî Şerif aynı dönemde birbirinden güzel sevda türküleri üretmeyi de ihmal etmez."[149]

Sanat hayatı boyunca tanınan ve sevilen bir isim olan Âşık Mahzunî Şerif, eserlerinde toplumsal konulara yer vermiş, ülkenin siyasal aksaklıklarını işlediği eserlerinden dolayı cezaevine girip çıkmış, halkın sesini duyuran etkili bir ses olmuştur.

Doksanlı yıllardan sonra yeniden tasavvufa yönelmiş, olgunluk evresine girmiş, eski eserlerine göre daha durgun söyleyişlere yer vermiştir. Son dönemi olarak nitelendirilen bu süreçte daha çok; nefesler, semahlar, düaz-ı imamlar yazmış, eserlerinde çoğunlukla ölüm temasını işlemiştir.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

Uzaktan yakından yuh çekme bana
Sana senin gibi baktım ise yuh
Efendi görünüp bütün insana
Hakkın kullarını yıktım ise yuh

[149] bkz: Miyase İlknur.

Ben hoca değilim muska yazmadım
Ben hacı değilim Arap gezmedim
Kuvvetliyi sevip zayıf ezmedim
Namussuza boyun büktüm ise yuh

Ne demek efendim beyle amele
Fakir soymak yakışır mı kemâle
Rüşveti hak bilip her dakka hile
Yapıp yapıp kafa çektim ise yuh

Mahzuni'yim benden başlar asalet
Asillere paydos beye nihayet
Şu insanlık derde düşerse şayet
Ben onu sevmekten bıktım ise yuh[150]

* * *

Çöl Kenarında

Çırpına çırpına bir yeşil ördek
Yah edip dolaşır göl kenarında
Yayla yayla endam eden menekşe
Solmuş yağmur bekler çöl kenarında

Ömür uzar iken düşer sayılar
Hazinleşir hava satan dayılar
Boş kayada boğuşurken ayılar
Kuşlar şarkı söyler gül kenarında

Boş göz ile sonsuzluğa bakılır
Sıra sıra boz bulutlar takılır
Unutulmuş umut erken yıkılır
Kerpiç saray gibi sel kenarında

[150] Aktaş, 2000, ss. 12-13.

Mahzunî gurbeti gezmekten beri
Yaktım gitti çok yapraklı defteri
Âşıkın sevdaya hasret elleri
Bir gider bir gelir tel kenarında[151]

[151] Çankaya: 2002, s. 42; Alptekin, Sakaoğlu, 2008, s. 207.

Bibliyografya

Aktaş, A. İhsan (2000), *Anadoluyu Kucaklayan Ozan: Mahzuni Şerif*, Ürün Yayınları, Ankara.

Alptekin, Ali Berat, Sakaoğlu, Saim (2008), *Türk Saz Şiiri Antolojisi (14-21. Yüzyıllar)*, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara.

Arısoy, M. Sunullah (1985), *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Artun, Erman (1995), *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Boratav, Pertev Naili, (2000), *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, Boratav Arşiv'inden 3, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, II. Baskı, İstanbul.

Çobanoğlu, Özkul, (2000), *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Devellioğlu, Ferit (2008), *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.

Dilçin, Cem (2005), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, 8. Baskı, Ankara.

Dizdaroğlu, Hikmet (1968), *Halk Şiirinde Türler*, Ankara.

Elçin, Şükrü (1987), *Gevheri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı,

Türk Büyükleri Dizisi: 49, Ankara.

Düzgün, Dilaver (2004), *Âşık Edebiyatı, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı,* Grafiker Yayınları, Ankara.

Elçin, Şükrü (1988), *Halk Şiiri Antolojisi,* Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gençlik ve Halk Kitapları Dizisi: 39, Ankara.

Elçin, Şükrü (1987), *Âşık Ömer,* Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk Büyükleri Dizisi: 54, Ankara.

Elçin, Şükrü (2005), *Halk Edebiyatına Giriş,* Akçağ Yayınları, Ankara.

Günay, Umay Türkeş (2011), *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi,* Akçağ Yayınları, Ankara.

Güney, Eflatun Cem (1964), *Âşık Garip,* Varlık Yayınları, Halk Kitapları 5, İstanbul.

Güney, Eflatun Cem, Güney, Çetin Eflatun, (1953), *Âşık Ruhsati,* İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası, İstanbul.

Güney, Eflatun Cem (1959), *Halk Şiiri Antolojisi/Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri: 2,* Varlık Yayınları, Varlık Büyük Cep Kitapları: 96, İstanbul.

Güney, Eflatun Cem, (1945), *Dertli Kaval,* Yeditepe Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

Güney, Eflatun Cem, Güney, Çetin Eflatun, (1958), *Erzurumlu Emrah, Hayatı ve Şiirleri,* Maarif Kitaphanesi, İstanbul.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1995), *Pir Sultan Abdal,* Milliyet- Varlık Türk Dünya Klasikleri, Varlık Yayınları.

Halıcı, Feyzi (1992), *Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk şairleri,* AKM Yayınları, Ankara.

Kalkan, Emir (1991), *20. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Karadağ, Metin (2004), *Türk Halk Edebiyatı Anlatım Türleri,* Ürün Yayınları, 4. Baskı, Ankara.

Karadağ, Metin (1996), *Erzurumlu Emrah Yaşamı Sanatı Şiirleri,* Ayyıldız Basımevi, İstanbul.

Kaya, Doğan (1999), *Anonim Halk Şiiri,* Akçağ Yayınları, Ankara.

Kocatürk, Vasfi Mahir (1963), *Saz Şiiri Antolojisi,* Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Köprülü, Mehmet Fuat (1962), *Türk Sazşâirleri I,* Milli Kültür Yayınları, Ankara.

Köprülü, Mehmet Fuat (1962), *Türk Sazşâirleri II*, Milli Kültür Yayınları, Ankara.

Köprülü, Mehmet Fuat (1962), *Türk Sazşâirleri III*, Milli Kültür Yayınları, Ankara.

Oğuz, M. Öcal ve Metin Ekici, Mehmet Açа, Dilaver Düzgün, R. Bahar Akarpınar, Mustafa Arslan, Mustafa Sever, Aktan Müge Yılmaz, Gülin Öğüt Eker, Tuba Özkan, (2007), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, 5. Baskı, Ankara.

Kutlu, Şemsettin (1988), *Dertli*, Türk Büyükleri Dizisi: 73, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 871, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Özçelik, Mustafa (2010), *Bizim Yunus*, T.C. Eskişehir Valiliği, Eskişehir.

Özarslan, Metin (2001), *Erzurum Âsıklık Geleneği*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Özsoy Bekir (2005), *Başlangıcından Günümüze Örnekleriyle Türk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Öztelli, Cahit (2003), *KARACAOĞLAN Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, Özgür Yayınları, 11. Basım, İstanbul.

Öztelli, Cahit (1974), *Üç Kahraman Şair: Köroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu*, Milliyet Yayınları, Türk Klasikleri Dizisi: 14, İstanbul.

Öztelli, Cahit (1977), *Belgelerle Yunus Emre*, Karaman Turizm ve Tanıtma Derneği Yayınları: 1, Ankara.

Öztelli, Cahit (1953), *Dertli ve Seyrani: Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, Varlık Yayınevi, İstanbul.

Parlatır, İsmail (2009), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, 2. Baskı, Ankara.

Sakaoğlu Saim, Karadavut, Zekeriya, (1998), *Âşıkların Diliyle Cumhuriyet*, TDK Yayınları, Ankara.

Sakaoğlu Saim (1998), *Türk Saz Şiiri*, Türk Dünyası El Kitabı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 3. baskı Ankara.

TDK (2005) Büyük Türkçe Sözlük, Ankara.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, (1977), Kolektif, C. II, Dergâh Yayınları.

Uyguner, Muzaffer (1990), *Aşık Veysel Yaşamı/Sanatı/Şiirlerinden Seçmeler*, Büyük Ozanlar/Yazarlar Dizisi, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Yardımcı, Mehmet (1998), *Başlangıcından Günümüze Halk*

Şiiri-Âşık Şiiri-Tekke Şiiri, Ürün Yayınları, Başkent Matbaası, Ankara.

Yavuz, Kemal ve Mustafa Canpolat, İsmet Şanlı (2013) *XIV.-XV. Yüzyıllar Türk Edebiyatı*, Anadolu Üniversitesi, Web-Ofset Tesisleri, 2. Baskı, Eskişehir.

Yararlanılan Makaleler

Apaydın, Hilal, "Aşık Veysel Şatıroğlu'nda Dini Tecrübe"

Araz, Rıfat (2008), "Aşık Veysel'in Şiirinde Dini ve Tasavvufi Teyammüller," *Berceste Aylık Kültür Sanat Edebiyat Dergisi*, Şubat, Sayı 68.

Araz, Rıfat (2008), "Âşık Veysel'in "Bu Bendeki Aşk Olmasa" Şiiri Üzerine," Mürekkep Kültür Sanat Edebiyat Serisi 3, Yıl 1, Kitap 6, 10 Ocak, Ankara.

Artun, Erman (2009), "Ozandan Aşığa Halk şiiri Geleneğinin Kültür Kaynakları," İçel Kültürü, Yıl 9, Sayı 41.

Artun, Erman (1999), "Âşık Tarzı Halk Edebiyatında Üslup," *Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Bildirileri*, AÜ Tömer Gaziantep Şubesi, Gaziantep.

Artun, Erman, "Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı," *Türkler*, C. 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Bayat, Fuzuli, "XIV- XIX. YY. Türk Dil Siyasetinin Oluşmasında Tekke ve Saz Şairlerinin Rolü," Gaziantep.

Boratav, Pertev Naili (1968) "Âşık Edebiyatı," *Türk Dili Dergisi*, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı, Ankara.

Bulut, Mustafa Hilmi (2013), "Âşık Veysel'in Müziksel Yeteneği," *Turkish Studies*, Volume 8/9 Summer 2013, Ankara.

Çobanoğlu, Özkul (1999), "Osmanlı Devleti'nde Türk Halk Kültürü'nün Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri" Osmanlı, *Yeni Türkiye Dergisi Osmanlı Özel Sayısı*, C. 9.

Gültekin, Emine (2006), "Âşık Edebiyatında Peygamber Kıssaları," Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

İlknur, Muhase; "Âşık Mahzunî Şerif;" http://www.mahzuniserif.net/01.(yasami).htm

Karadağ, Metin, "Dilbilimsel Açıdan Erzurumlu Emrah'ın Şiirlerinde Yan Anlam Öğeleri".

Kaya, Doğan, "Halk Şiirinde Biçim ve Tür."

Kaya, Doğan, "Başlangıçtan Günümüze Âşık Edebiyatı."

Özdemir, Cafer, (2011), "Âşıkların Dilinden Âşıklık Geleneği," Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 4 Sayı: 17.

Köprülüzâde Mehmet Fuat, (1929), "XIX. Asır Saz şairlerinden Erzurumlu Emrah," Evkaf Matbaası, İstanbul.

Sakaoğlu, Yurdanur, (1984), "İslamiyetin Kabulünden Sonraki İlk Halk Şiirleri."

Oğuz, M. Öcal, "Ozan Baksıdan Âşık'a Dönüşüm" Âşık Şiiri (XVI- XX. Yüzyıl), http://www.liseedebiyat.com/index.php/halk-edebyati/142-genel-blgler/3034 asiksiiri.html

Özdemir, Erdem, (2013), "Âşık ve Ozan Kavramlarının Günümüz Türkiye'sinde Müzikal ve Edebî Yönden Tanımlanması," *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 34 Ocak- Şubat, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler e-Dergisi*.

Özürküt, Yaşar (1972), "Aşık Veysel İle Söyleşi" http://www.turkuler.com/yazi/asikveysel.asp

Tatcı, Mustafa, *Dîvân-ı Yûnus Emre*, e-kitap.

Turan, Metin "Âşık Veysel," Ç.Ü., Türkoloji Araştırmaları Merkezi.

Yardımcı, Mehmet "Âşık Veysel'in Şiirlerinde Geleneğe Bağlı Unsurlar ve Etkileşim," ÇÜ, Türkoloji Araştırmaları Merkezi.

Yardımcı, Mehmet "Edebiyatımızda Âşık Kollarının Yapılanışı ve Emrah Kolunda Yer Alan Tokatlı Âşıklarda Klasik Edebiyatın Etkisi"

İndeks

A

Abdî 96, 97
Adana 126
Afşin 130
Akpınar 126
Aksaray 24
Alembey Köyü 131
Amasya 113
Anadolu 8, 9, 11, 12, 14, 16, 22, 32, 42, 49, 51, 104, 120, 125, 138
Ankara 113, 114, 130, 135, 136, 137, 138, 139, 140
Âşık Abdî 96, 97
Âşık Mahsunî 131
Âşık Ömer 64, 66, 67, 68, 69, 70, 97, 136
Âşık Veysel 125, 126, 127, 128, 131, 139, 140
Asya 9, 22
Aydın 66, 67, 135
Azerbaycan 11, 14, 42, 51, 68, 89, 90
Azeri 90, 104

B

Bağdat 78, 97
Baykan 32, 33, 34, 36, 38
Berçenek 130
Biçare Emrah 110
Bıkan 32, 33, 34, 36
Bolu 24, 112
Bursa 78

Ç

Çankırı 113
Çorum 78

D

Dede Korkut 44, 51
Deveciler 112
Deyişler 127
Dolunay'a Tül Düştü 132
Dörtdivan 112
Dostlar Beni Hatırlasın 127

E

Elbistan 130, 131
Emrah 64, 104, 106, 108, 109, 110, 111, 113, 136, 140
Emrahî 110

G

Gerede 112
Gevheri 64, 77, 78, 80, 82, 83, 84
Gözleve 67

H

Hacıbektaş 131
Hayali 52, 57

İ

İbrahim 24, 64, 112, 123
İran 14, 53, 57, 58, 68, 88, 93
İstanbul 25, 53, 77, 78, 96, 97, 98, 99, 105, 112, 135, 136, 137, 140
İşte Gidiyorum Çeşmi Siyahım 131

K

Kabasakal Mehmed 89, 92
Kahramanmaraş 130
Karahöyük 25
Karamanlı 24
Kars 33, 34, 35
Kastamonu 109, 126
Kayseri 24
Kırım 57, 67, 77
Kırşehir 24
Konya 24, 67, 99, 109, 112, 123
Kul Gevherî 78

L

Lutfi 113

M

Mağrip Ocaklı 90
Mahzunî 130, 131, 132, 134, 140
Medine 68
Medine'ye 68
Mekke 68, 97
Mersin 130
Mısır 37, 49, 113
Mustafa 64, 77, 92, 126, 137, 139, 140

N

Niğde 109
Niksar 109
Niş 92, 94

O

Orta Asya 8, 9
Osmanlı 7, 22, 38, 49, 50, 57, 64, 88, 90, 119, 120, 122, 123, 137

Ö

Öksüz Âşık 53, 56, 64
Öksüz Dede 50, 53, 55

R

Rumeli 14, 49, 78, 92

S

Sakarya 24
Sarıköy 24, 25
Sazımdan Sesler 127
Sivas 109, 113, 123, 125
Sivrialan 125
Sivrihisar 24
Suluca 25

Ş

Şahnalar 112
Şam 78
Şarkışla 125, 127
Şikeste Emrah 110

T

Trabzon 109
Türkiye 51, 68, 78, 89, 90, 104, 120, 123, 126, 131, 135, 136, 139, 140

V

Veysel Şatıroğlu 125, 139

Y

Yeniçağ 112
Yıldızeli 126
Yunus Emre 21, 22, 23, 24, 25, 31, 137